

Technická univerzita v Liberci

Fakulta pedagogická

Diplomová práce

Renata Čermáková

2007

Katedra: pedagogiky a psychologie
Studijní program: 2. stupeň
Kombinace: český jazyk – dějepis

**MIMOŠKOLNÍ AKTIVITY ŽÁKŮ 2. STUPNĚ
ZÁKLADNÍ ŠKOLY NA NOVOBYDŽOVSKU**

**AFTER – SCHOOL ACTIVITIES SCHOOLCHILDREN OF
SECOND GRADE AT JUNIOR SCHOOL IN NOVÝ
BYDŽOV**

Autor:

Renata Čermáková (Karásková)

Podpis:

Adresa:

Na Bitevní pláni 1218/17

140 00, Praha 4 - Nusle

Vedoucí práce: PaedDr. Jitka Bělohradská

Počet

stran	slov	grafů	tabulek	pramenů	příloh
109	14799	21	6	19	4

V Praze dne: 30. 10. 2007

Renata Čermáková (Karásková)

Prohlášení o původnosti práce:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a že jsem uvedla veškerou použitou literaturu.

V Praze dne: 30.10. 2007

Renata Čermáková (Karásková)

Prohlášení:

Byl(a) jsem seznámen(a) s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracoval(a) samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím diplomové práce a konzultantem.

Datum: 30. 10. 2007

Podpis:

Poděkování:

Děkuji všem, bez nichž bych asi nikdy svoji práci nedokončila. Dík náleží mému manželovi Zbyňkovi Čermákovi za morální podporu. Rodičům děkuji za trpělivost, finanční a morální podporu. Vedoucímu práce PaedDr. Jitce Bělohradské děkuji za podnětné rady. Poděkování také patří mému zaměstnavateli, který mi umožnil pracovat na diplomové práci při zaměstnání.

MIMOŠKOLNÍ AKTIVITY ŽÁKŮ 2. STUPNĚ ZÁKLADNÍ ŠKOLY NA NOVOBYDŽOVSKU

Renata Čermáková (Karásková)

DP-2007

Vedoucí DP: PaedDr. Jitka Bělohradská

Resumé:

Cílem diplomové práce je přiblížit problematiku využívání volného času dětmi na druhém stupni základní školy, konkrétně ve školách v Novém Bydžově. První kapitola se zabývá definicí, vývojem a cílem volného času. Následující kapitola pojednává o skutečnostech, které ovlivňují volný čas. Třetí kapitola objasňuje vztah médií a volného času. Čtvrtá kapitola seznamuje s oborem, jenž se zabývá volným časem. Dále je část praktická, která obsahuje výzkum týkající se výběru volnočasových aktivit žáků 2. stupně základní školy.

Klíčová slova:

Volný čas

Děti, mládež a volný čas

Volnočasové aktivity

Zájmové činnosti

Mimoškolní aktivity

Střediska volného času

Pedagogika volného času

After – school activities schoolchildren of second grade at junior school in Nový Bydžov

Summary:

The goal of this thesis is to outline the issue of utilising free time for children at primary schools in Nový Bydžov. The first chapter focuses on the definition, the aim and development of free time with there pupils. The next chapter deals with the elements that affect free time. The third chapter reveals the relationship between the massmedia and free time. The fourth chapter provides information about the branch that deals with free time activities.

Key words

Free time

Children, teenagers and free time

Spare- time activities

After-school activities

Centre of spare-time

Pedagogy of spare- time

Freizeitaktivitäten der Schüler der zweiten Stufe an der Grundschule im Region Nový Bydžov.

Zusammenfassung:

Das Ziel meiner Diplomarbeit ist die Problematik der Ausnützung der Kinderfreizeit im zweiten Stufe der Grundschule zu beleuchten, und zwar im konkreten Fall der Grundschulen in Nový Bydžov. Das erste Kapitel behandelt die Definition, Entwicklung und Ziele der Freizeit im Allgemeinen. Nächstes Kapitel beschäftigt sich mit den Wirklichkeiten, die die Freizeit beeinflussen. Die dritte Kapitel erleuchtet die Beziehung zwischen Medien und Freizeit. Das vierte Kapitel macht uns mit dem Fach bekannt, der sich mit Freizeit beschäftigt. Weiter folgt der praktische Teil, dessen Inhalt ist es die Erforschung des Freizeitenauswahles von Schülern der zweiten Stufe an der Grundschule vorzustellen.

Die Schlüsselwörter:

Freizeit

Kinder, Jugend und Freizeit

Freizeit-Aktivitäten

Interessen in der Freizeit

Ausserschulische Aktivitäten

Zentre der Freizeit

Die Pädagogik der Freizeit

Obsah

ÚVOD.....	13
1. VOLNÝ ČAS.....	14
1.1 Definice volného času.....	14
1.2 Tři postoje k volnému času.....	16
1.3 Funkce volného času	17
1.4 Cíle volného času.....	18
1.5 Způsoby trávení volného času	19
1.6 Cíle volnočasové politiky.....	19
1.7 Vývoj volného času	20
1.8 Vývoj v naší zemi v posledních letech	22
2. ČINITELÉ OVLIVŇUJÍCÍ VOLNÝ ČAS DĚTÍ A MLÁDEŽE.....	25
2.1 Výchova.....	25
2.2 Výchova mimo třídu, mimo školu a mimo vyučování.....	26
2.3 Výchovné a vzdělávací činnosti mimo vyučování.....	26
2.3.1 <i>Odpočinkové činnosti</i>	26
2.3.2 <i>Rekreační činnosti</i>	27
2.3.3 <i>Zájmové činnosti</i>	28
2.3.4 <i>Sebeobslužné činnosti</i>	38
2.3.5 <i>Příprava na vyučování</i>	38
2.3.6 <i>Veřejně prospěšné činnosti</i>	38

2.4	Jedinec	38
2.5	Skupina vrstevníků.....	43
2.6	Pracovník volného času.....	43
2.7	Rodina.....	44
2.8	Škola	49
2.8.1	Školní klub	51
2.8.2	Školní družina	52
2.9	Střediska volného času.....	54
2.9.1	Typy středisek volného času	56
2.9.2	Funkce středisek volného času a aktivit, které střediska volného času poskytují	56
2.9.3	Historie středisek volného času.....	57
2.9.4	Základní typy sdružení (Junák, Pionýr, Sokol)	58
3.	MÉDIA A VOLNÝ ČAS	61
3.1	Úvod	61
3.2	Historie médií.....	63
3.3	Formy vztahů mezi mladými lidmi a médii	63
4.	PEDAGOGIKA VOLNÉHO ČASU	65
4.1	Úvod	65
4.2	Jedinec, který je cílem pedagogiky volného času.....	66
4.3	Kvartet kompetenčních oblastí pedagogiky volného času	67
4.4	Vývoj pedagogiky volného času.....	69
5.	VÝZKUM VYUŽÍVÁNÍ VOLNÉHO ČASU ŽÁKY ZÁKLADNÍCH ŠKOL V NOVÉM BYDŽOVĚ	70

5.1	Nový Bydžov	70
5.2	Školy a školská zařízení.....	71
5.3	Cíle výzkumu, hypotézy, metodologie.....	73
5.4	Výsledky výzkumu a diskuse	75
5.4	Ověření hypotéz.....	98
5.5	Shrnutí výzkumu.....	101
ZÁVĚR		102
SEZNAM POUŽITÝCH ODBORNÝCH INFORMAČNÍCH ZDROJŮ		103
SEZNAM TABULEK		105
SEZNAM GRAFŮ.....		106
SEZNAM PŘÍLOH		107

Úvod

Toto téma diplomové práce jsem si vybrala, protože otázku správného využívání volného času považuji za velmi důležitou. Nevhodně strávený volný čas může přinést mnoho problémů. Děti, jež se „nudí“ a nemají vhodně vyplněný volný čas, více inklinují k partě delikventů nebo mohou začít brát drogy.

Pokládám si otázku, zda si česká společnost uvědomuje významnou roli volného času v životě jedince. Nabízí společnost (především školství) dostatečné množství volnočasových aktivit? Využívají této nabídky mladí lidé? Jsou dostatečně motivováni, aby zájmové kroužky navštěvovali? Na všechny předchozí otázky se v práci pokusím odpovědět.

Nezastupitelnou roli hrají rodiče, kteří by měli dítěti pomáhat s výběrem kroužku a následně jej podporovat. Proto jedním z cílů výzkumné části bude zjistit, kdo dětem pomáhá s výběrem zájmového kroužku a které důvody vedou k volbě kroužku.

Jedním z cílů mé práce bude na obecné rovině se seznámit s typy zájmových kroužků a s různými volnočasovými aktivitami, kterými mladí lidé vyplňují svůj volný čas.

Na základě výzkumu bych se chtěla dozvědět, kolik dětí a jak často navštěvuje zájmový kroužek.

Vyplňují mladí lidé volný čas *aktivními* (sport, hudební nebo výtvarné činnosti apod.) či *pasivními* (sledování televize, činnosti na počítači) volnočasovými aktivitami?

Také bych ráda porovnála, zda si dívky vybírají jiné aktivity než chlapci, nebo zda věk má vliv na způsob trávení volného času.

1. Volný čas

1.1 Definice volného času

Volný čas je velmi těžké definovat, protože existuje značná variabilnost významů, které sahají od zdůrazňování ekonomických, sociologických, psychologických, pedagogických a dalších momentů po jejich negaci.

Volný čas člověku umožňuje, aby si sám podle svého svobodného mínění zvolil činnost nezávisle na společenských povinnostech. Vykonává tedy činnost dobrovolně a tato činnost mu poskytuje uspokojení a příjemné zážitky.

„Volný čas je třeba chápat jako konkrétní pojem, tj. jako volný čas naplněný odpovídající činností určitých jedinců či sociálních skupin určitého věku, socioprofesionálního zaměření apod.“¹

Volný čas dětí a mládeže vymezíme, pokud odečteme od denního času dobu strávenou ve škole, protože tato doba je pro děti nutností, a také je dobou práce dospělých. Dále musíme odečíst čas, ve kterém děti plní domácí úkoly, připravují se na vyučování, učí se a studují. Do volného času dětí nezahrnujeme biologické ani společenské činnosti a povinnosti. S tím souvisí „oblast rozšířené říše nutnosti dítěte, jež tvoří čtyři hlavní skupiny činností:

1. činnosti spojené úzce s vyučováním, které však nejsou jeho součástí, tj. především cesta do školy a zpět.
2. činnosti, které jsou základním předpokladem biologické

---

¹ Bláha, V.: Výchova mimo vyučování na základních školách. Praha 1984, s. 31

existence dítěte.“² (Do těchto činností zahrnujeme jídlo, spánek, osobní hygienu, onemocnění, čas nezbytný pro regeneraci duševních a fyzických sil atd.).

3. „činnosti, které tvoří základní předpoklad společenské existence dítěte (samoobsluha, péče o zevnějšek, osobní věci a osobní prostředí).
4. činnosti související se společenskou existencí dítěte jako člena rodiny i širší společnosti“³ (např. domácí práce, péče o sourozence, návštěvy, účast na rodinných událostech, další vzdělávání, návštěva jazykové školy, nepovinné vyučování na přání rodičů aj.).

Pokud vyčleníme všechny činnosti jmenované výše, získáme volný čas dětí. Kromě výše jmenovaných činností můžeme do volného času zařadit další aktivity (zájmové činnosti atd.); např.:

- *tělovýchovné a sportovní činnosti,*
- *procházky, vycházky, výlety,*
- *četba knih a časopisů,*
- *poslech hudby,*
- *odpočinek na lůžku,*
- *setkání a povídání s přáteli,*
- *hry, hry se zvířaty,*
- *návštěva cirkusu, kina, muzea, výstavy atd.*
- *tanec,*
- *amatérské zájmové činnosti (z oblasti praktických zájmů, pěstitelských, technických, chovatelských, estetických a dalších*

---

² Bláha, V.: Výchova mimo vyučování na základních školách. Praha 1984, s. 32

³ tamtéž, s. 32

zájmů),

- *péče o sourozence, pochůzky,*
- *péče o domácí zvířata,*
- *dobrovolná společenská činnost* (dobrovolné činnosti obecně prospěšné, např. rozdávání letáků, podíl na příspěvkových akcích, péče o nemohoucí lidi, pomoc zdravotně postiženým, pomoc ve zvířecích útulcích atd.).

Uvedené činnosti jsou podmíněné *dobrovolnou* účastí, kdy si děti zvolí dobrovolně činnost, již chtějí vykonávat. Poté aktivitu vykonávají intenzivně a pravidelně. Činnost je závislá na osobních předpokladech dítěte. Pokud je toto dodrženo, platí, že vykonaná činnost je součástí volného času. Kromě dobrovolnosti musí být dodržena další pravidla, abychom mohli hovořit o volném čase. Jedním z pravidel je *variabilita*, která umožňuje reagovat na aktuální situaci a podle toho si vybrat vhodnou aktivitu, *tj. aktivitu*, o níž má zájem a je pro dítě nejvhodnější (podle jeho uvážení). Třetím pravidlem může být *volba a pestrost výběru*, kdy si děti mohou vybrat z více možností činnost, která je pro ně něčím zajímavá a přitažlivá. *Rozhodování bez nátlaku* znamená, že si činnost mladí lidé vybírají bez jakéhokoliv nátlaku. Do zvolené činnosti se děti musí aktivně zapojit, proto je důležité je předem motivovat. Potom děti zapojí *vlastní iniciativu do zvolené činnosti*.

1.2 Tři postoje k volnému času

Lidé chápou volný čas různým způsobem. Každý člověk zaujímá k volnému času jiný postoj, protože přichází z různého prostředí a z jiných pracovních podmínek. Podle H. W. Opaschowského chápeme tři postoje k volnému času, ve kterých se odrážejí různé životní styly:

1. Volný čas chápaný negativně

- Volný čas chápou negativně lidé, kteří ho vidí jako zbytkovou část dne. Upřednostňují práci, v níž vidí smysl svého života. Tito lidé využívají volný čas „pouze“ k regeneraci sil pro další práci. V pracovním procesu je tento výklad i správný, ale nedostačující. Pedagog volného času pro děti a mládež by se měl snažit dětem vysvětlit, že volný čas není „jen“ pro načerpání nových sil (což samozřejmě také je), ale že se musí tento čas využít smysluplně.

2. Volný čas protipólem k pracovnímu času

- Toto je chápání volného času lidmi, kteří vydělávají peníze prací, která je dostatečně neuspokojuje. Z tohoto důvodu hledají činnosti, které je plně uspokojí, což jsou zájmy realizované ve volném čase.

3. Práce versus „blahobyť“ ve volném čase

- Souvisí se stále zmenšující se radostí z práce, která se vyrovnává blahobytem (volný čas), jenž ale bývá prožíván konzumně.

H.W. Opaschowski je toho názoru, že volný čas lze využívat aktivně, aby přinášel uspokojení a zároveň člověka obohatil.

1.3 Funkce volného času

Volný čas plní několik funkcí:

1. výchovná

Tato funkce motivuje mladé lidi k hodnotnému využívání volného času. Podporuje získávání nových vědomostí, dovedností či návyků.

2. zdravotní

Usměrňuje režim dne, podporuje zdravý tělesný a duševní vývoj dětí a mládeže (pohyb na čerstvém vzduchu, v příjemném prostředí, mezi oblíbenými lidmi).

3. sociální

Podporuje zařízení, která pracují s mladými lidmi a dětmi (přechodně či trvale nahrazují rodinu, př. školní družiny, dětské domovy, domovy mládeže apod.).

1.4 Cíle volného času

Volný čas má za úkol zkvalitňovat život. Prostřednictvím volného času si mladí lidé zvyšují životní úroveň, rozvíjí se a poznávají sami sebe. Setkáváním s jinými mladými lidmi rozvíjí sociální vztahy. Volný čas jim poskytuje prostor k seberealizaci.

Podporuje sport a turistiku; tj. zdravotní stránku člověka. Zaměřuje se na vzdělávání mladých lidí i pedagogů, kteří pracují s mladými lidmi.

Při realizaci volného času v přírodě je v mladých lidech rozvíjena zodpovědnost za kvalitu životního prostředí.

Volný čas působí také v hospodářské oblasti, neboť usiluje o blahobyt jedince. Hovoříme o práci, kterou jedinec vykonává na základě osobní laskavosti. Pro svůj nízký finanční podíl zůstává tato

práce nepovšimnuta. Proto nezaujímá významné místo ani u mladých lidí.

1.5 Způsoby trávení volného času

Volný čas lze trávit několika způsoby:

- *pasivní způsob trávení* – dítě se aktivně neúčastní činnosti ve volném čase; dívá se na televizi, video či DVD, hraje hry na PC;
- *aktivní způsob trávení* – dítě tráví volný čas aktivní činnostmi (sport, kultura); významnou roli zde hraje živý vztah mezi dítětem a rodičem nebo mezi dítětem a jeho vrstevníky (to televize poskytnout nedokáže).

1.6 Cíle volnočasové politiky

Státní politika se zajímá o to, jak mladí lidé využívají volný čas. Z tohoto důvodu si volnočasová politika klade několik cílů:

1. Cíle v oblasti prostředí

V oblasti prostředí chce volnočasová politika šetrně využívat okolní svět (přírodní a kulturní krajinu) pro účely volného času (parky, hřiště, koupaliště, kryté plovárny, fitness centra, kluziště, tělocvičny, turistické cesty, kulturní centra, knihovny atd.). Podporuje rekreační a volnočasové chování, které je nakloněné životnímu prostředí.

2. Cíle v oblasti ekonomické

Zlepšuje bytové prostory pro účely volného času. Zajišťuje sociální a životní prostředí, aby podpořila volnočasové aktivity.

3. Cíle v oblasti společenské

V této oblasti podporuje kladné sociální vztahy mezi lidmi.

1.7 Vývoj volného času

Důvodem rozvoje volného času byl růst jeho rozsahu, což bylo umožněno zkracováním pracovní doby u dospělých, rozšiřováním celkového objemu volného času celé populace a kumulací volného času do měst.

Lidé získávali více volného času poté, co se zkrátila pracovní doba námezdní práce dospělých, mládeže a dětí. Vývoj pracovní doby se však nevyvíjel jednosměrně a rovnoměrně ve všech zemích.

Ve středověku dosahoval počet pracovních dní v roce 59% díky vysokému počtu náboženských svátků.

Po skončení třicetileté války v roce 1648 si bohatí obyvatelé z města začali kupovat víkendové domy, které sloužily k odpočinku. Ve městech začaly vznikat kluby, kavárny a spolky pro dospělé. Tím se místa, kde lidé pracovali, oddělila od míst, kde trávili volný čas. Dělníci se snažili, aby byla snížena pracovní doba, protože by tak získali více volného času pro regeneraci sil.

V 18. století pokračovaly snahy dělníků pro zkrácení pracovní doby, ale absolutističtí panovníci snížili počet náboženských svátků, aby zvýšili počet pracovních hodin a tím zvýšili efektivnost práce.

V 19. století se uplatňoval názor, že člověk potřebuje především osobní svobodu, a že stát nedokáže pečovat o potřeby lidí, tudíž ani o rozvoj volného času. O ten se měla především starat rodina, dobrovolná sdružení, církve apod. Ale každá rodina neuměla využívat volný čas podle potřeby svých dětí, tak spousty mladých lidí a dětí zůstávaly bez

výchovného působení ve volném čase.

„V 1. polovině 19. století průměrná denní pracovní doba činila 12-14 hodin. Po desetiletích sociálních bojů a úsilí o legislativní vymezení maximální délka klesla postupně až na 8 hodin denně a 48 hodin týdně. Kolem roku 1900 v Evropě převládal ještě šedesátihodinový pracovní týden, počátkem 30. let 20. století byl však v mezinárodním měřítku vytyčen požadavek jeho omezení na 40 hodin s perspektivou dalšího snižování. Tento vývoj byl přerušen druhou světovou válkou a opět obnoven v 50. letech 20. století“⁴

V následujícím období začal přechod k pětidennímu pracovnímu týdnu. Podle údajů (Hofbauer, Praha 2004, s. 26) činila v roce 1978 pracovní doba přepočtená na všechny dny v roce v USA 5,9 hodiny denně, v Anglii 6,4 hodiny a ve Francii 7,7 hodiny denně. V současné době se neustále vedou diskuse o délce pracovní doby.

V průběhu 20. století se utvářela politika, která směřovala k plnému rozvoji volného času. Cílem této politiky byl rozvoj osobnosti a uplatnění mladých lidí v životě společnosti, a snažila se mladé lidi uchránit před negativními vlivy.

Dnes jsou součástí snah také redukce a resocializace dětí a mladých lidí zdravotně postižených, postižených negativní závislostí nebo sociálním vylučováním.

Vývoj volného času přinesl některé změny. Během několika desetiletí i století se rozšířil průměrný rozsah života a proměnila se i jeho skladba. Čas, který lidé věnují životním potřebám, se ustálil. Počet hodin práce se snížil a podíl volného času se naopak zvýšil.

Volný čas stojí na prvním místě ve struktuře lidského života, na

---

⁴ Hofbauer, B.: Děti, mládež a volný čas. Praha 2004, s. 26

druhém místě jsou životní potřeby a na posledním místě zůstává čas práce.

Volný čas se stává celoživotním fenoménem, jehož význam a rozsah stoupá. Postupně se demokratizuje a poskytuje nové možnosti svobodného rozhodování.

Získávání více volného času má příznivý vliv na vytváření příznivějších podmínek pro život rodiny a výchovu dětí. Rodiče tak mají více času pro trávení volného času se svými dětmi.

V současné době u některých lidí dochází k opačnému procesu: lidé v práci stráví více času, prodlužují si pracovní dobu na úkor svého volného času, odmítají dovolené, ženy chodí dříve do práce z mateřské dovolené apod. Protože stoupá potřeba zvyšovat efektivnost ekonomiky, dochází k opětovnému prodlužování pracovního času.

Vývoj volného času u dětí a mládeže probíhal podobně jako u volného času dospělých.

Faktory, které ovlivnily vzrůst volného času dětí a mládeže:

- osvobození dětí od námezdní práce v průmyslu, zemědělství, řemeslech atd.,
- prodlužování let školní docházky,
- prodlužování profesní přípravy do dospělosti.

1.8 Vývoj v naší zemi v posledních letech

V 90. letech 20. století se rozvíjela politika směrem k mladé generaci a jejímu volnému času. Navazovala na 60. léta 20. století, kdy

se projevilo úsilí vymezit výchovu, vzdělávání a volný čas mladé generace. Na konci 60. let vzniklo Ministerstvo mládeže a tělovýchovy. Pronikly k nám ucelenější informace o západoevropském vývoji. To přispělo k větší aktivitě mladých účastníků volnočasových činností.

V 70. a 80. letech fungovala sdružení po vzoru Sovětského svazu (Pionýr, viz. kapitola 2.9.4). Jejich vznik a působení byl spjat s ideologií státu.

„První celostátní seminář o otázkách volného času dětí a mládeže po listopadu 1989 (Ústřední dům dětí a mládeže, Čelákovice, leden 1991) se konal ještě v rámci převládajícího pojetí výchovy mimo vyučování, do něhož však již začalo pronikat docenění volného času jako prostoru života a výchovy mladé generace“⁵

Postupně byly přijímány různé dokumenty, které stanovily další postup v přípravě a přijímání legislativních opatření a vytváření podmínek pro rozvoj volného času mládeže a dětí. Mezi přijatými opatřeními bylo rozpracovat Úmluvu o právech dítěte do podmínek České republiky. Usnesení vlády z 2.11.1990 vymezilo působení státu na mladou generaci prostřednictvím státních programů a zahrnuje do nich i volný čas. V roce 2003 byla schválena koncepce, jež zdůraznila, že působení státu a obcí je roztržité, stále je nedostatek pohybových aktivit a děti tráví volný čas pasivně.

Otázkami mladé generace se zabývá koncepční materiál o rozvoji lidských zdrojů v České republice. Pozornost věnuje dnešnímu i budoucímu vývoji, vymezuje základní požadavky (informativní, občanskou, ekonomickou, jazykovou gramotnost) a požadavek z toho vyplývající např. celoživotní vzdělávání, vzdělávání dětí a mládeže,...

---

⁵ Hofbauer, B.: Děti, mládež a volný čas. Praha 2004, s. 147

Mnoho z nich se vztahuje k činnostem volného času dětí a mládeže.
Dochází ke spolupráci s ostatními státy Evropy.

2. Činitelé ovlivňující volný čas dětí a mládeže

Aktivity volného času se uplatňují ve všech prostředích života (v rodině, v institucích organizujících volný čas dětí a mládeže, v obci, v médiích, v organizacích zřízené školou – např. školní klub, školní družina apod.) Existuje několik činitelů, kteří ovlivňují volný čas dětí a mladých lidí.

2.1 *Výchova*

Výchovu lze definovat jako „proces záměrného a soustavného formování osobnosti, usměrňování jejího duševního, do určité míry i tělesného růstu v souladu s cíli a úkoly, jež si společnost dává na určitém stupni svého vývoje. Výchova připravuje člověka k aktivní účasti na společenském, hospodářském a kulturním životě.“⁶

Společně s výchovou působí na jedince i životní prostředí, média, kulturní život (umění, literatura), věda a technika a společenský život.

Výchova je organizována rodinou, školou, školní družinou, školním klubem, předškolními a mimoškolními institucemi, organizacemi mládeže a dalšími středisky volného času.

---

⁶ <http://www.cojeco.cz/>

2.2 *Výchova mimo třídu, mimo školu a mimo vyučování*

Do *mimotřídní výchovy* zařazujeme aktivity realizované školou v době mimo povinné školního vyučování. Patří sem činnosti, které doplňují výuku. Tato výchova je dobrovolná, ale uskutečňuje se ve škole. Do těchto činností patří vyučování probíhající ve školní knihovně, prostřednictvím žákovské samosprávy či školního časopisu apod.

Mimoškolní výchova pojmenovává činnosti, jež se uskutečňují mimo školu; v zařízeních volného času.

Dnes jsou tyto pojmy zastíněny pojmem *výchova mimo vyučování*, které už nerozlišuje výchovu mimo-třídu a mimo-školu. Výchova mimo vyučování se zabývá výchovou mimo školní vyučování, mimo rodinu. Uskutečňuje se pomocí specifických činností a institucí.

2.3 *Výchovné a vzdělávací činnosti mimo vyučování*

Činnosti mimo vyučování lze rozdělit do tří skupin:

- odpočinkové činnosti
- rekreační činnosti
- zájmové činnosti.

2.3.1 *Odpočinkové činnosti*

Patří sem činnosti, které jsou zaměřené na odpočinek, který je nutný po psychické a fyzické náročnosti ve škole, neboť každé dítě je

jinak odolné vůči těmto faktorům. Proto jsou vykonávané odpočinkové činnosti fyzicky a psychicky nenáročné. Probíhají klidně.

V případě, že se dítěti nedostává odpočinku, dochází k pocitu přetížení. Děti poté reagují netrpělivým, neklidným, odmítavým až vzdorovitým chováním. Některé děti reagují neuroticky, např. bolestí hlavy, nechutenstvím nebo přejídáním, poruchami spánku apod. K odpočinku slouží klid na lůžku nebo koberci, spánek, společenské hry, poslech hudby, popř. krátké sledování televize či videa. Odpočinkové aktivity jsou většinou prováděny doma, ale mohou být realizovány i v družinách, školních klubech nebo domovech mládeže.

2.3.2 Rekreační činnosti

Rekreační činnosti jsou většinou zaměřené na pohybové aktivity, slouží jako kompenzace nedostatku pohybu ve škole. Cílem těchto aktivit je odstranění únavy a obnovení síly. V rámci rekreace by děti měly mít denně možnost vybrat si některé relaxační aktivity pro obnovu svých fyzických i duševních sil. Do zvolených činností by mohly patřit aktivity: tělocvik, pohybové hry na hřišti, procházky, aktivity spojené s přírodou.

Vychovatel zde slouží jako rádce a pomocník. Nekritizuje. Nechává dítě, aby se samo rozhodlo, kterou činnost chce vykonávat.

Rekreační aktivity jsou realizované na hřištích, v parcích, domovech mládeže, školních družinách a klubech, v rodině (zahrada) atd.

2.3.3 Zájmové činnosti

Zájmovou činnost mládeže definujeme jako „pěstování a rozvíjení specifických sklonů, zájmů a koníčků:

1. v zařízeních pro výchovu mimo vyučování, jako součást neformálního vzdělávání;
2. v individuálních činnostech jednotlivců jako součást informálního vzdělávání“⁷

Formální výchova	Informální výchova	Neformální výchova
uskutečňuje se ve škole nebo	vyplývá z každodenního kontaktu s	celoživotní vzdělávání
ve vzdělávacím zařízení	přáteli, rodinou a dalšími lidmi	dobrovolnost
věkově odstupňována	činnosti nezáměrné, nekoordinované,	získ sociálních kompetencí
	Neorganizované	výchova k demokracii
společný cíl: rozvoj osobnosti, sociální integrace, výchova k aktivnímu občanství, rozvoj praktických a sociálních kompetencí		

Tabulka č. 1 Formální, neformální a informální výchova

Zájmové činnosti rozvíjí a kultivují zájmy dětí. Radíme do nich aktivity zaměřené na uspokojování individuálních potřeb, zájmů a schopností. Lze je zařadit mezi nejvýznamnější části výchovy mimo školu, protože mají obrovský vliv na rozvoj osobnosti a na správnou společenskou orientaci.

Zájmové činnosti ve volném čase lze rozdělit do tří skupin:

- *spontánní činnost* – např. hry na otevřených hřištích,

---

⁷ Průcha, J. a kol.: Pedagogický slovník. Praha 2003, s. 306.

sportovištích, v knihovně, v čítárně, v přírodě; činnosti jsou jedinci vykonávány neorganizovaně, spontánně; nevydělují se začátek ani konec; vychovatel zde zajišťuje bezpečnost, vystupuje jako poradce;

- *příležitostná činnost* – tyto činnosti jsou organizované, mohou být jednorázové i opakované; jsou časově omezené; řadíme sem přednášky, koncerty, sportovní turnaje, exkurze, výlety, divadelní představení, turistické aktivity a mnoho dalších; aktivity jsou řízeny pedagogem;
- *pravidelná činnost* – uskutečňuje se opakovaně pod vedením pedagoga; zařazujeme sem činnosti různých zájmových útvarů (kroužky, umělecké soubory, sportovní družstva, kluby); mladí lidé se svými činnostmi konanými v průběhu roku seznamují veřejnost.

Zájmové aktivity mohou být *organizované* v rámci nějakých organizací (sportovních, mládežnických, kurzy). Tyto skupiny jsou podmíněny pravidelnou návštěvností a závaznou přihláškou. *Aktivity volně přístupné* jsou charakteristické minimálními nároky na účastníka. Činnosti vykonávané v rámci velké skupiny společně s dalšími dětmi nazýváme aktivitami hromadnými a činnosti, jež jsou vykonávané samostatně pojmenováváme jako aktivity *individuální*.

O rozvoj zájmové činnosti se stará zájmový kroužek, který je organizační formou mimoškolní činnosti.

Zájmové činnosti můžeme dělit podle jejich obsahu na činnosti společenskovední, pracovní-technické, přírodovědné, esteticko-výchovné, tělovýchovné, sportovní a turistické (podle Pávková, J. a kol.: Pedagogika volného času. Praha 2001.)

Zájmové činnosti společenskovední

Společenskovední činnosti vedou k poznání dění ve společnosti a některých historických souvislostí. Základními oblastmi, kterými se zabývají společenskovední činnosti, jsou výchova k vlastenectví, k partnerství a k rodičovství. Jsou také charakteristické zájmem o tradice, jazyky, sběratelství a poznáním významných osobností.

Do společenskovedních zájmových činností můžeme zařadit:

- poznávání okolí bydliště, školy (např. zdravotnická zařízení, veřejné instituce, kulturní instituce a instituce pro volný čas, vzdělávací zařízení atd.),
- poznávání historických míst, života a děl významných osobností, které mají vztah k regionu,
- sledování politických a společenských událostí s jejich hodnocením,
- setkávání dětí z různých měst a států,
- oslavy významných událostí a státních svátků.

Také dodržování tradic školy, oslavy narozenin a svátků, dodržování lidových tradic, zvyků, seznamování s náboženskými směry, studium cizích jazyků, vydávání vlastních novin a časopisů, lze zahrnout do společenskovedních činností.

Pracovně-technické zájmové činnosti

Tyto činnosti pomáhají rozvoji manuálních dovedností a seznamují s technickými poznatky. Zvyšují zájem o tvořivou práci, rozvíjí představivost. Také pomáhají pochopit vývoj vědy a techniky, což přispívá k profesní orientaci mládeže.

Mládež se zabývá pracovně-technickými činnostmi, pracuje se stavebnicemi, při práci využívá různé materiály, zabývá se montážní a demontážní činností. Děti opravují rozbité předměty, modelují a vykonávají další činnosti, které mohou rozvíjet budoucí profesní orientaci (např. oprava strojů, příprava jídla, úprava vlasů,...).

Přírodovědné zájmové činnosti

Činnosti přírodovědné seznamují s děním v přírodě. Vychovatel využívá vztahu dětí ke zvířatům, učí je o způsobu života zvířat a tím zároveň ukazuje, jak mají o zvířata pečovat. Seznamování s živou i neživou přírodou formuje postoj dětí ke všemu živému a utváří jejich správný postoj k životním hodnotám. Učí je všimnout si okolí a vážit si věcí a přírody kolem sebe.

Některé činnosti přírodovědné úzce souvisí s pracovními činnostmi a rozvíjí pracovní dovednosti.

Příklady přírodovědných činností:

- záliby – rybářství, včelařství, chov ptáků, myslivost, chov různých živočichů, tvorba herbářů atd.
- seznamování s živou a neživou přírodou

- pěstitelské práce – práce na zahradě, pěstování květin atd.
- studium naučné literatury, kterou využívají děti k přírodovědným činnostem.

Některé činnosti nutí ke spolupráci s institucemi (muzea, botanické a zoologické zahrady, planetária, hvězdárny, meteorologické stanice atd.), což rozvíjí samostatnost dětí a mládeže.

Estetickovýchovné zájmové činnosti

Formují vztahy dětí k přírodě. Tyto zájmové činnosti jsou zaměřené na rozvíjení výtvarného, hudebního, literárního a hudebně-pohybového projevu, na kulturu chování a rozvoj tvořivosti.

Uplatňuje se estetický vztah ke skutečnosti.

Lze sem zahrnout:

- vycházky,
- přehlídky,
- výtvarnou činnost s využitím různých technik,
- poznávání výtvarného umění návštěvou výstav, galerií apod.

Rozvíjí se také hudební zájmové činnosti, do kterých by patřilo:

- poznávání a chápání hudby,
- učení se na hudební nástroj,
- návštěva muzeí atd.

Do literárně-dramatických činností můžeme zařadit :

- četbu,
- dramatické hry,
- improvizace,

- návštěvy divadelních představení, dále návštěvy kin, muzikálových představení,
- seznámení s životem a díly umělců.

Všechny činnosti mají silný motivační účinek.

Zájmové činnosti tělovýchovné, sportovní a turistické

Činnosti tohoto typu přispívají k rozvoji fyzické zdatnosti a psychické odolnosti. Pokud dítě pravidelně vykonává sportovní nebo turistickou činnost, pomáhá mu to ke zdravému vývoji. Aby se dítěti rozvíjely pohybové a schopnosti, je nutná všestrannost. Zájmové činnosti by proto měly být z atletiky, gymnastiky, turistiky, plavání, lyžování, bruslení, ... Ze zdravotního hlediska je velmi výhodné konání sportů v přírodě.

Činnosti zařazené do tělovýchovných, sportovních a turistických zájmových kroužků:

- kondiční a zdravotní cvičení,
- gymnastika,
- atletika,
- akrobacie,
- tanec,
- sportovní hry
- sezónní hry (plavání, bruslení, lyžování, sáňkování, vodní hry,..)
- turistika a cykloturistika
- seznamování s životem sportovců,..

Zájmy v životě člověka se vyvíjejí. Obsah činností lze diferencovat podle věku, podle náročnosti a specializaci zájmové

činnosti.

„V předškolním věku u dětí převažuje zájem o činnost samu. Zájmy v mladším školním věku nejsou ještě rozlišeny, proto je nutné dětem k výběru předkládat činnosti, při kterých se mění nejen obsah, ale i prostředí, v němž probíhají. V mladším školním věku využíváme dyktivnosti dětí po všem novém, chuti a nadšení, které jsou pro tento věk typické.... Zájemovou činnost usměrňujeme na obecně zaměřené okruhy činnosti, abychom dětem umožnili orientaci v hlavních oblastech....., ...můžeme vést starší děti k uvědomělejšímu výběru specializovanější zájemové problematiky. Kromě zajištění trvalosti zájmů a jejich návaznosti je nutné soustavné podněcování, rozvíjení..... Dospívající prožívají své zájmy intenzivně, věnují jim množství času.

V případě zájmů vyhraněných a hlubokých přesahují získané vědomosti a dovednosti obsah školní výuky. Podněcování, rozvíjení a usměrňování zájemové činnosti tvoří jeden z důležitých předpokladů profesní orientace a flexibility.“⁸

Hodnotné zájemové činnosti jsou důležitou součástí života dětí. Díky zájemovým činnostem je vyplňován volný čas dětí, významně vychovává a rozvíjí osobnost dítěte.

Pohybové aktivity umožňují rozvíjet tělesné vlastnosti, které souvisí s charakterovými vlastnostmi (vytrvalost, přesnost, rychlost, učí se přijímat chyby, učí se prohrávat a vyhrávat). Rozvíjí se intelekt a citová sféra dětí.

Při zájemových činnostech se setkávají a jednají s vrstevníky a dospělými osobami, proto se také rozvíjí sociální schopnosti. Činnosti vedou k účasti na politickém, kulturním a hospodářském životě.

---

⁸ Pávková,J. a kol.: Pedagogika volného času. Praha 2001, s. 102.

Připravují k celoživotnímu rozvíjení, pomáhají rozvíjet kladné vztahy k různým činnostem a úvahám o budoucí volbě povolání. Díky některým zájmovým činnostem si mladí lidé zvolí povolání a často předejdou problémům o rozhodování se o budoucí profesi.

Děti se také naučí „hospodařit“ s volným časem, což využijí v dospělém věku. Dokáží poradit ostatním, jak pracovat s volným časem a naučí své děti vyhledávat hodnotné volnočasové aktivity.

Zájmové činnosti také dávají podněty pro rozvoj poznávacích procesů (vnímání, paměti, představivosti, fantazie, myšlení,..). „Na základě vlastní aktivity děti obohacují své znalosti, rozšiřují si obzor, učí se využívat teoretické poznatky k řešení problémů. Aktivním podílením na všech fázích činnosti se učí formulovat samostatně cíle činnosti, promýšlet způsob jejich dosahování, postupovat podle předem připraveného plánu, překonávat překážky i objektivně hodnotit výsledky své práce.“⁹

Zájmové činnosti také slouží k odreagování od negativních věcí a citů a naopak umožňují prožívat kladné city. Vedou k rozvoji samostatnosti, což je umožněno svobodnou volbou volnočasových aktivit.

„Zájmová činnost tedy plní funkci výchovnou i vzdělávací. Rozvíjí celou osobnost, působí motivačně i socializačně, podporuje seberealizaci. Jako součást volného času plní i úkoly zdravotně-hygienické. Může být prostředkem relaxace, odpočinku, duševní i fyzické rekreace a regenerace sil. Jedinci i společnosti přináší významné hodnoty, zdravotní, kulturní, výchovné a vzdělávací, společensko-

---

⁹ Pávková,J. a kol.: Pedagogika volného času. Praha 2001, s. 103.

politické i popř. ekonomické.“¹⁰

Vývoj zájmových činností u nás

Mnoho dnešních zájmových organizací navázalo na tradici z doby totality. Před listopadem 1989 mládež navštěvovala pionýrské organizace, které kromě politických záležitostí zaštiťovaly zájmové činnosti. Mnoho mladých lidí bylo členy Pionýrské organizace Socialistického svazu mládeže, ale mimo to navštěvovali sportovní oddíl či nějakou lidovou školu umění.

Po sametové revoluci 1989 začala vznikat občanská sdružení, která se musela registrovat na Ministerstvu vnitra ČR. Tato sdružení fungují i dnes. Pracují s mládeží a mladí lidé je sami tvoří. Sdružení jsou finančně podporována státem, neboť zajišťují záruku, že poskytnuté prostředky opravdu vynaloží na uspokojení zájmů svých členů.

„Neorganizované“ činnosti

S činnostmi neorganizovanými to bylo jiné. V době totality tyto činnosti neexistovaly. K jejich vzniku a vývoji došlo až po roce 1990. Prozatím pro ně neexistuje přesný název. Někdy se setkáváme s názvem „otevřené činnosti“, „otevřené dveře“, „nizkoprahová zařízení“. První dva názvy se ujaly v západních zemích, u nás převládá třetí pojem, který je používán sociálními pracovníky. Zda se ujme i v pedagogice volného času není ještě zcela jasné.

Pokud nazveme tyto činnosti „otevřenými dveřmi“, tak

---

¹⁰ Pávková, J. a kol.: Pedagogika volného času. Praha 2001, s. 103

otevřenost spočívá ve vztahu k mladým lidem a k jejich potřebám a touhám. Ale otevřenost vůči všem se může stát ideologií, která vede k tomu, že se do popředí dostanou silnější jedinci, kteří zastíní nebo dokonce vytlačí slabší jedince. Někdy také bývá „otevřenost“ chápána jako princip, který nedovoluje žádný zásah dospělého do činností. Potom by „otevřené činnosti“ nesplňovaly výchovný úkol. „Otevřenost“ by se neměla chápat jako princip, kde je vše dovoleno. „Otevřenost“ by měla spočívat ve volných formách, obsahu, otevřenost vůči výběru činností mládeží a dětmi a otevřenost vůči veřejnosti. Tyto aktivity nemusí být navštěvovány pravidelně, není nutná závazná přihláška. Jsou přístupné všem. Veřejnost tam má také přístup a může jejich aktivity kontrolovat.

2.3.4 Sebeobslužné činnosti

Pomáhají dětem naučit se samostatnosti. Děti se naučí pečovat samy o sebe a své věci. Jde o utužení návyků v oblasti osobní hygieny, vkusu oblékání, péče o pořádek a čistotu, ale i jednání s ostatními lidmi.

2.3.5 Příprava na vyučování

Patří sem činnosti, které jsou zaměřené na pomoc při plnění školních povinností. Činnosti pomáhající opakovat učivo probrané ve škole, upevňují a prohlubují vědomosti a dovednosti. Tyto činnosti předpokládají úzkou spolupráci se školou. Příprava na vyučování může probíhat individuálně, skupinově či hromadně. Měla by následovat až po dostatečném odpočinku nebo rekreaci.

2.3.6 Veřejně prospěšné činnosti

Vedou děti k dobrovolné práci ve prospěch ostatních lidí.

2.4 Jedinec

Každý jedinec, jenž vstupuje do oblasti volného času, je jedinečnou osobností. Nelze jedince označit jen jako pouhou tělesnou schránku, ale vytváří se na základě sociálních kontaktů. Jedinec je také utvářen ze svého charakteru či temperamentu. Každá osobnost je jiná;

přijímá různé podněty z okolí (názory, postoje, normy, pravidla).

Všichni jedinci mají různé předpoklady, neboť jsou vychováváni různým způsobem, přicházejí z různých prostředí. Liší se chutí k činnostem volného času, a proto i přístup pracovníka volného času k dětem musí být odlišný, individuální. Pedagog volného času musí mít na zřeteli, že každé dítě je originál a zároveň je ve spoustě věcí podobný svým vrstevníkům. Proto také dochází k vzájemnému ovlivňování vrstevníků, ale také i dítěte a pedagoga.

Pedagog ve volném čase má větší naději poznat jedince z více stránek jeho osobnosti.

Děti, které navštěvují instituce zabývající se organizováním volného času, se často liší věkem.

Zde se uplatňuje několik pojmů:

- *dítě* – takto nazýváme osoby do 18 let (popř. 21 let);
- *mládež* – osoby od 15 do 25 let (popř. 26 let);
- *mladá generace* – skupina osob, která je spojena věkem, prožívá socializaci společně za stejných kulturních a historických podmínek; tato skupina jedná a přemýšlí stejně či velmi podobně.

Pedagogický pracovník na různý věk dětí či mládeže musí přihlížet a přizpůsobit se této skutečnosti.

Děti druhého stupně základní školy

Mezi 11. a 15. rokem věku děti prochází první polovinou dospívání. Právě ta probíhá na druhém stupni základní školy. Toto období přináší spousty změn. Dochází ke ztrátě „starých“ jistot, mění

se duševně i tělesně, a proto dítě hledá stabilitu. Z tohoto důvodu je velmi důležité, zda tráví volný čas smysluplně. Záleží na vhodném výběru zájmového kroužku. Významné je s kým tráví volný čas (více v kapitole 2.5 Skupina vrstevníků).

Na rozvoj osobnosti v tomto věku má vliv socializace tzn., že si vytváří názory, postoje a vztahy k druhým lidem. Když přijímá názory druhých lidí, učí se od nich, respektuje je, tak se zařazuje do společnosti; dochází k jeho *socializaci*. Tímto se uspokojuje jedna ze základních potřeb člověka – soužití s druhými lidmi. Také dochází k pocitu bezpečí a důvěry k domovu (proměňuje se jeho vztah k rodičům a ostatním dospělým osobám; dítě se snaží osamostatnit). Uvědomuje si samo sebe ve vztahu k ostatním lidem. Významnou roli ve vztahu k druhým lidem hraje postoj druhého člověka k dítěti, pozitivní či negativní vztah k dítěti.

Pokud dítě navštěvuje nějaký zájmový kroužek, právě zde dochází k jeho socializaci. Prostřednictvím setkávání se s druhými lidmi si utužuje vztahy s nimi. Učí se respektovat názory druhých lidí. Začne si všímat odlišností mezi lidmi a učí se tyto odlišnosti respektovat. Často se dokáže vcítit do situace vrstevníků nebo jiných osob, dokáže se na svět dívat jejich očima. Při práci ve skupině se učí pomáhat ostatním a také pomoc přijímat. Rozvíjí se jeho komunikační schopnosti – verbální i neverbální. Učí se odmítat ostatní lidi, pozdravit, omluvit se a přijmout omluvu, řešit konflikty, vysvětlovat, prosit, žádat apod. Toto jsou všechno životní kompetence, které v dospělosti bude využívat. Z oblasti kooperace se naučí regulovat sama sebe při konfliktu, dokáže ustoupit od svého nápadu a přijmout nápady ostatních ze skupiny. Při sportovních soutěžích se naučí „prohrávat“ a „vítězit“; seznamuje se

s konkurencí.

Důležitou roli hraje také vztah dítěte k sobě samému (Já).

Rozlišujeme (podle Vážanský – Smékal: Základy pedagogiky volného času, s. 51 - upraveno):

- *reálné Já* – vnímání obrazu sebe sama, hodnocení vlastní osoby;
- *ideální Já* – představa o tom, jakou by osobnost chtěla být.

Často u jedinců vzniká neosobní vztah k sobě jako věci nebo nositeli rolí, proto někteří mladí lidé mají iracionální postoje.

U dětí druhého stupně základní školy převažuje kolísání sebehodnocení. Děti jsou pak nejisté samy sebou. Právě díky činnostem ve volném čase dochází k osobnostnímu rozvoji dítěte a zároveň může dojít k předcházení negativního sebehodnocení. Zvyšuje se sebevědomí. Cvičí se smyslové vnímání, pozornost a soustředění. Při různých úkonech v činnostech volného času poznává sám sebe. Jeho Já se pro něho stává zdrojem informací a podle reakcí okolí může vidět sám sebe. Rozvíjí si sebeovládání a sebekontrolu. Učí se plánovat si svůj volný čas (sebeorganizace). Pokud si dovede dobře naplánovat volný čas, učí se předcházet stresujícím situacím, které by mohly nastat v opačném případě.

K výše jmenovaným skutečnostem dochází v případě, že činnost, která vyplňuje dítěti volný čas, jej uspokojuje a je v ní úspěšný. V opačném případě dochází k negativnímu dopadu na dítě a jeho sebevědomí klesá.

Někdy u jedinců dochází k asociálnímu chování a jinému chování, jež je společensky nepřijatelné. Takové chování je dáno okolnostmi, které působí na rozvoj dítěte (to mohou být: rodina; škola; spolužáci; osoby, s nimiž přichází do styku; činnost, jež ho nedostatečně

uspokojuje apod.). Dítě se musí s novými okolnostmi vyrovnat. Často se s nimi vypořádá na základě svého momentálního Já. Proto se může vyrovnat s novou zkušeností pozitivně, akceptuje ji, zařadí si ji. V opačném případě dochází k odmítnutí nebo zkreslení, což může vést do stavu úzkosti, obav či strachu.

Každý jedinec má několik potřeb, které se snaží naplnit, a právě některé mu pomáhají uspokojit činnost ve volném čase. Hierarchii potřeby osobnosti nalezneme v tabulce č. 2.

	Estetické potřeby	
	Potřeby poznání a porozumění	
	Potřeba seberealizace a sebeaktualizace	
(touha po vzdělání, potřeba tvořit, úsilí o pravdivé mezilidské vztahy)		
	Potřeba sebeúcty a sebevědomí, uznání	
	(dosažení úspěšného výkonu, prestiže)	
	Potřeba lásky	
	Potřeba bezpečí a jistoty	
(spolehlivost, osvobození od strachu, pořádku, silného ochránce atd.)		
	Fyziologické potřeby	
(potřeba kyslíku, potravy, přiměřené teploty, pohybu, sexu atd.)		

Tabulka č. 2 Hierarchie potřeb osobnosti

(podle Maslow, A. H. in Vážanský - Smékal: Základy pedagogiky volného času. Brno 1995, s. 50).

2.5 Skupina vrstevníků

Skupina vrstevníků má velký vliv na způsob trávení volného času dítěte. Rozhodující je typ vrstevnické skupiny, do které dítě patří. Skupina může mít na dítě pozitivní i negativní vliv. Do negativních skupin lze zařadit sekty, extremistické skupiny, delikventní či drogová skupina. Tyto skupiny často využívají faktu, že dospívající jsou více ovlivnitelnější názorem svých vrstevníků než názorem dospělých.

2.6 Pracovník volného času

Pracovníkem volného času může být vychovatel, učitel, trenér atd.

Vychovatel je „v nejširším slova smyslu každá osoba, která se zabývá výchovnou činností; v užším slova smyslu pedagogický pracovník pověřený organizací zabezpečováním výchovné práce ve školních družinách, školních klubech, v internátech a jiných zařízeních.“¹¹

Existují některé charakterové rysy, které by měl pracovník volného času splňovat. Jsou to rysy, které ulehčí jeho práci, pokud je splňuje.

Mezi základní vlastnosti pedagoga patří upřímnost, spravedlivost, objektivnost, pravdivost. Uplatňuje pozitivní vztah k dětem, akceptuje každého žáka a snaží se porozumět všem dětem.

---

¹¹ <http://www.cojeco.cz/>

Měl by tedy být schopen empatie a sociálně-psychologické vnímavosti. Je společenský, stýká se s lidmi z různých sociálních a věkových vrstev. Dokáže být sdílný a otevřený. Měl by být obdařen bohatstvím nápadů, které umí uplatnit. Ze své tvorby má radost. Má komunikační a organizační schopnosti. Je spolehlivý, schopný sebehodnocení. Na svět hledí optimisticky.

Pracovník ve volném čase by měl být také schopen podporovat skupinové vzdělání. Měl by dokázat zprostředkovat zážitky skupiny, posilovat pocit sounáležitosti ve skupině a podporovat samostatnost jedince. Měl by podporovat pozitivní vztah dítěte ke kulturním hodnotám.

Jedním z předpokladů úspěšného pedagoga volného času je poznání sama sebe, vlastních předsudků; uvědomění si svých pocitů, postojů, názorů, aby je mohl aplikovat ve výchově a předávat je dětem.

2.7 Rodina

Prvním místem, kde se děti setkávají s volným časem je rodina, v níž žijí. Setkávají se s využíváním volného času nejen u sebe, ale také u rodičů a sourozenců.

Rodina jako celek se podílí na formování osobnosti dítěte. Vytváří hmotné, sociální a duchovní podmínky pro rozvoj dítěte. Je to první „organizace, skupina“, která začíná s výchovou a vzděláváním, rozvíjí mezilidské vztahy, vytváří hodnotový žebříček.

V současné době se rodina proměnila. Dříve rodinu tvořily 3 až 4 generace, dnes se proměnila na dvougenerační. „Nižší porodnost oslabuje demografickou stabilitu, sociální kontinuitu a vztahy mezi

jejími členy. Některé dospívající děti mají tendenci opouštět rodinu dříve než v minulosti a její tradiční model odmítají jako málo přitažlivý, jiné naopak u svých rodičů i po dosažení plnoletosti a ekonomické samostatnosti zůstávají“¹²

Rodina je ovlivňována okolním prostředím. Rodiče mohou využívat různé instituce a organizace, když poskytují svým dětem výběr činností ve volném čase. Některé rodiny se nespokojí jen s pasivním přijímáním podnětů z okolí, ale samy je vyhledávají, osvojují si je a obohacují jimi volný čas svých dětí. I přesto je nutné, aby stát dohlížel na odpovědnost rodičů za svoje děti, musí sledovat osudy dětí odloučených od rodiny,...

Na volný čas dětí v rámci rodiny má vliv:

- objektivní podmínky života
- velikost rodiny
- úplnost rodiny
- pozdější zakládání rodiny
- životní úroveň rodiny
- sociální postavení rodiny
- úroveň bydlení
- vybavenost domácnosti a s tím souvisí schopnost rodiny zajistit finančně podmínky pro volný čas.

„Podle šetření STEM (Středisko empirických měření) byly bez problémů rodiny ve věkovém rozpětí 30-59 let a s vyšším vzděláním. Obtíže s příjmy vycházela pětina rodin, nejhůře kromě důchodců rodiny do třiceti let (tedy rodiny s malými dětmi), skutečně chudých rodin byla desetina. Počet (zejména mladých) rodin s vedlejšími příjmy

---

¹² Hofbauer, B.: Děti, mládež a volný čas. Praha 2004, s. 56.

vzrůstal, prostředky na kulturu, sport a rekreaci však podle šetření z roku 2003 mělo pouze 53 % z nich.“¹³

Pro některé rodiny jsou aktivity nedostupné (např. rodina nemá dostatek financí na placení letního tábora, školy v přírodě, lyžařského výcviku, návštěvy divadel, kin, výstav apod.). Tento stav často oslabuje postavení dítěte ve třídě, snižuje jeho sebevědomí a může vyvolat frustraci. Některé děti nemohou rozvíjet své schopnosti, nadání a plně rozvíjet svoji osobnost.

Významnými faktory ovlivňující volný čas dítěte v rodině jsou:

- způsob života rodičů,
- postoj a výchova rodičů vzhledem k dítěti (viz. níže: Typy rodin, ve kterých dochází k patologickému výchovnému působení)
- časové a hmotné předpoklady,
- připravenost rodičů, aby neovlivňovali volný čas dětí příliš direktivně, ani neponechávali volný průběh živelnosti.

Rodiče jsou podporovateli a realizátory volnočasových aktivit. Měli by být inspirátory a koordinátory aktivit rodiny. Proto by měli přistupovat k volnému času tvůrčím způsobem. Toto působení se uskutečňuje (podle Hofbauer, B.: Děti, mládež a volný čas. Praha 2004, s. 61):

- *nápodobou a realizací* (modelováním, sociálním učením) - pozitivní volnočasové chování rodičů prostřednictvím účasti dětí na aktivitách rodiny,
- *uskutečňováním individuálních i společenských pravidelných zájmových činností dětí v rodině* (sportovních, turistických, uměleckých, technických, přírodovědných, zábavných aj.),

---

¹³ Hofbauer, B.: Děti, mládež a volný čas. Praha 2004, s. 60.

- *citlivým sledováním a cílevědomým reagováním na potřeby, zájmy a nadání dětí*, které se k takové činnosti samy přihlásí, nebo je k účasti na ní rodiče přímo vybídnou a podpoří i její realizaci mimo rodinu.

Pro dítě je také velmi důležité, aby mu rodiče věnovali dostatek času.

Nepříznivý vliv na fungování rodiny a na volný čas má projev závislost rodiče (např. toxikomanie, alkoholismus,..), domácí šikana, fyzické a psychické násilí a týrání dítěte. Vstřícné rodinné prostředí hraje významnou roli. Rozvíjí individuální předpoklady dětí, bere na vědomí potřeby a zájmy dítěte, podporuje kontakty s dalšími prostředími. Demokratický styl rodiny učí děti chovat se aktivně, vstřícně vůči ostatním a usnadňuje jim přizpůsobování se ostatním sociálním skupinám a individualitám.

Existují typy rodin, které působí na dítě patologicky; nerozvíjí jeho zájmy, nebo naopak jich po dítěti požadují velké množství.

Typy rodin, ve kterých dochází k patologickému výchovnému působení:

- *autoritativní rodina*

Rodiče vychovávají dítě pomocí rozkazů, zákazů či nařízení. Veškerý volný čas dítěti plánují. Nedávají dítěti možnost výběru činnosti, kterou by chtělo dělat ve svém volném čase. Výsledkem může být dítě, které si svou agresi bude vybíjet na hračkách, zvířatech či slabších jedincích, nebo dítě, jež bude celý život trpět pocitem méněcennosti.

- *ochranářská rodina*

Tato rodina se o dítě stará velmi intenzivně. Nedává mu prostor pro svobodnou volbu činnosti ve volném čase. Rodiče vše vykonávají za dítě, které se nenaučí být samostatné.

- *odmítající rodina*

Rodina, která z nějakého důvodu dítě nechce (handicapované nebo nechtěné dítě), proto se mu poté nevěnuje. Rodiče se o výchovu dítěte příliš nezajímají, proto mu také nevyplňují volný čas. Dítě trpí komplexem méněcennosti.

- *protektizující rodina*

Rodina, která chrání dítě za každou cenu (často zastrašováním, korupcí nebo fyzickým násilím). Z takového dítěte se stává diktátor, který se snaží prosadit svoji osobu za každou cenu. Prosazuje se v kolektivu dětí na úkor slabších jedinců.

- *odkládající rodina*

Rodiče odkládají dítě k prarodičům, příbuzným nebo do zájmových kroužků, aby se mohli věnovat svým záležitostem. Tento typ rodiny se projevuje u mladých nebo nezralých rodičů. Odkládané dítě často zneužívá této dvoukolejné výchovy. Může trpět pocitem méněcennosti, neboť si ho rodiče nevšímají.

- *pedantská rodina*

Typ rodiny, kdy je často dítě vychováváno staršími rodiči. Rodiče chtějí v dětech zúročit to, čeho sami nedosáhli, bez ohledu na schopnosti dítěte.

- *přetížená rodina*

Rodiče bývají vysokoškolsky vzdělaní, mívají pocit, že na výchovu dítěte nestačí, proto dochází k častým konfliktům mezi samotnými rodiči nebo mezi rodiči a dítětem. Dítě může získat pocit, že nedělá a nestíhá to, co stíhají jeho rodiče. Takové dítě je přetěžováno.

- *rodina typu „prázdná skořápka“*

Typ rodiny, který dnes převládá. Rodiče s dětmi nekomunikují. Každý člen rodiny má své osobní prostředí, o kterém s ostatními členy nehovoří. Dítě se stává uzavřené, precitlivělé a snaží se upoutat pozornost někoho jiného (např. učitele, vychovatele v zájmovém kroužku apod.)

2.8 Škola

Škola poskytuje svým žákům vzdělání, vychovává je a poskytuje jim další zařízení, která rozvíjí zájmy a záliby dětí a mládeže. Škola plní funkci kulturní a sociálně-preventivní, zdravotní (relaxační), oddechovou a kompenzační.

Dnes už nemusíme striktně oddělovat čas věnovaný vzdělání a čas volný. Mnohdy dochází k jejich vzájemnému prostupování (činnost, která rozšiřuje znalosti užitečné pro profesní život, může být zároveň zálibou dítěte).

Prostřednictvím zájmových činností, které dávají podnět k dalšímu vzdělávání, se utváří pozitivní vztah mladých lidí ke vzdělávání a k budoucí profesi. Mnoho účastníků olympiád, uměleckých a sportovních soutěží se v zájmovém oboru

profesionalizovalo a jejich záliba se stala zaměstnáním.

Škola pomáhá zpřístupňovat poznání dvěma způsoby - ve vyučování a ve volnočasových aktivitách. V posledních letech škola uskutečňuje příležitostné, jednorázové volnočasové činnosti, které rozšiřují a prohlubují obsah výuky, mají oddechovou a kompenzační funkci a jsou šancí pro každého žáka a jeho volný čas. Do těchto aktivit patří návštěvy historických památek, kulturních, sportovních a dalších odborných akcí, školní slavností zábavy a plesy, sportovní utkání, lyžařské výcviky, školy v přírodě, prázdninové tábory, olympiády a soutěže atd.

Soutěže jsou činnosti, které vyžadují dlouhodobější pozornost a trvalejší zapojení účastníků. Rozvíjí se olympiády navazující na různé předměty (matematiku, fyziku, chemii, přírodovědu, dějepis, zeměpis, český jazyk, cizí jazyky atd.). Základní školy organizují školní kola, na která navazují další kola, jež jsou uskutečňována středisky volného času. Tato střediska řeší koncepční a organizační záležitosti. Všechny soutěže a olympiády poskytují dětem a mladým lidem rozvíjení svých zájmů, uplatňování schopností, uspokojují potřeby soutěživosti, prohlubují znalosti a umožňují setkávání s vrstevníky.

V posledních letech jednorázové aktivity nabízejí i mateřské školy, které organizují další činnosti, jež umožňují společné aktivity dětí a rodičů (např. víkendové sportovní akce, výtvarné a hudební činnosti, kroužky zaměřené na přírodu nebo techniku, dramatické činnosti – výroba jednodušších hraček apod.)

Základní škola také poskytuje pravidelné zájmové činnosti, tj. zájmové kroužky, sportovní družstva, které sledují individuální rozvoj žáků. Pravidelné zájmové činnosti úzce souvisí s činností zájmového

kolektivu a jeho veřejně prospěšnou činností (aktivity zaměřující se na ochranu životního prostředí, ale také výstavy výtvarných a literárních prací, koncerty atd.)

„Na činnosti školy a rozvoj jejich volnočasových aktivit se žáci podílejí prostřednictvím své samosprávy (třídních a školních výborů, parlamentů,..). Mezi její funkce patří podílet se na udržování pořádku a kázně ve škole, zlepšovat studijní výsledky a podporovat spoluúčast žáků na životě školy a účelném využití volného času.“¹⁴

Žákovská samospráva vede žáky k demokratickému rozhodování, probouzí zájem dětí a mládeže o společné otázky života ve škole, učí je také přijmout zodpovědnost za převzaté úkoly.

2.8.1 Školní klub

Úkolem školního klubu je pečovat o žáky v době mimo vyučování po dohodě se školou a rodiči. Školní klub podporuje iniciativu dětí, respektuje jejich zájmy a potřeby, vede je k samostatnosti. Oproti školní družině (viz. níže) jsou do školního klubu přijímány starší děti, které se v klubu věnují různorodým činnostem.

---

¹⁴ Hofbauer, B.: Děti, mládež a volný čas. Praha 2004, s. 73.

2.8.2 Školní družina

Školní družina je zařízení, které vzniká při základní škole a věnuje se výchově dětí v době mimo vyučování. Mezi ostatními zařízeními pro volný čas zaujímá početnější místo. Školní družina by se neměla zaměřovat se sociální službou, která hlídá děti. Úkol školní družiny je mnohem složitější, protože tvoří přechod mezi dobou vyučováním a pobytem doma. Zároveň je nutné uvést, že školní družina není místem, kde se pokračuje ve vyučovacím procesu, ba naopak je místem odpočinku, rekreace i zájmové činnosti. Je vymezena dobou před odchodem dětí domů nebo odchodu za mimoškolními činnostmi.

Školní družiny mohou být zřizovány jako samostatné zařízení a mohou sloužit jedné či více školám. „Jsou zřizovány podle zákona č.76/1978., o předškolních zařízeních a školských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů. Řídí se vyhláškou MŠMT ČR č.87/1992 Sb., o školních družinách a školních klubech.“¹⁵

Do školní družiny jsou zařazováni žáci 1. stupně, jen ve výjimečných případech i žáci druhého stupně základní školy.

Důvodem, proč rodiče přihlašují své děti do školních družin, je snaha předcházet negativním vlivům okolí (tj. sociálně patologické jevy ohrožující děti). Všechna výchovná zařízení společně se školní družinou reagují na nebezpečí, jakými jsou gamblerství, drogová záležitost, nebezpečné „party“, agresivita, rasová nesnášenlivost atd.

---

¹⁵ Hájek,B;Pávková, J. a kol.: Školní družina.Praha 2003. s. 12

Preventivní výchovná opatření uplatňovaná ve školách se zaměřují na tyto základní oblasti (podle Hájek, B; Pávková, J. a kol., Praha 2003. s. 12, upraveno):

1. *Výchova ke zdravému životnímu stylu; výchova k odpovědnosti za svou osobu a své zdraví* (např. dodržování pitného režimu, dodržování osobní hygieny, posilování tělesné zdatnosti, posilování citových vazeb atd.).
2. *Posilování komunikačních dovedností* (např. kultivace slovního i mimoslovního projevu, zvyšování slovní zásoby, schopnost naslouchat , uplatňovat osobnost ve skupině,..).
3. *Zvyšování sociálních kompetencí* (rozvíjení potřebných vědomostí, dovedností a postojů v sociálních vztazích, přebírání zodpovědnosti za své chování, řešení konkrétní životní situace na základě seberegulace, usilování o pravdomlupnost, objektivní hodnocení svého chování a chování okolí, přijímání důsledků svého chování).
4. *Výchova k odstraňování nedostatků v psychické regulaci chování* (ovládání negativních citových reakcí, umět se vypořádat se stresem, překonávat náročné životní situace, vyrovnat se s nedostatky a neúspěchy).
5. *Schopnost najít ve skupině své místo a postavení* (poznáním sama sebe objektivně zhodnotit své možnosti postavení ve společnosti, naučit se sám sebe kladně hodnotit a tím zvyšovat svoje sebevědomí, možnost vytvořit si vlastní bezpečnou skupinu).
6. *Formování životních postojů* (tolerance, ochota pomáhat, úcta k hodnotám, schopnost nepodléhat negativním vlivům společnosti zvyšováním vlastního sebevědomí, znát základy

právních norem,..)

Činnosti školní družiny jsou nezbytné pro rozvoj jedince a utváření jeho hodnot. Školní družina výrazně ovlivňuje jedince, neboť děti mladšího školního věku ve školní družině tráví čas, učí se, komunikují s ostatními dětmi a s vychovatelkami, tím poznávají vztahy mezi lidmi a zařazují se do společnosti. Výsledky činnosti školní družiny jsou nekontrolovatelné a tudíž často i nedoceněné.

2.9 Střediska volného času

Střediska volného času poskytují dětem a mladým lidem *fyzický prostor* (dům, hřiště) a *prostor sociální* (čas, možnost navázat vztahy s ostatními lidmi, realizovat své představy o způsobu trávení volného času, možnost výběru volnočasových aktivit).

Ve střediscích volného času často působí pedagogové, pokud nejde o „neorganizované“ aktivity (viz. kapitola 2.3.3 Zájmové činnosti „*Neorganizované činnosti*“).

Střediska volného času mají stále více úkolů, neboť jsou navštěvována mladými lidmi, kteří se více obracejí na dospělé se svými problémy, více dospělým důvěřují a na tuto situaci pedagogové musí být připraveni. Navíc musí střediska poskytovat kromě volnočasových aktivit často také jídlo, provizorní ubytování, možnost výdělků, pomáhat dětem s úkoly do školy apod., protože některá střediska bývají navštěvována i mladými lidmi žijící na okraji společnosti.

Samozřejmě záleží na druhu střediska volného času („nizkoprahová“ střediska toto poskytují, jiná organizovaná zařízení tyto záležitosti neposkytují).

Podle vyhlášky MŠMT ČR z 31.7.1992 střediska rozvíjela tyto druhy činností:

- spontánní jako nabídku rekreačního nebo zájmového zaměření bez organizujícího působení dospělého (asi 15% jejich kapacity),
- zájmovou činnost příležitostnou v podobě jednorázových nebo cyklických akcí (besed, exkurzí, soutěží, přehlídek, výletů apod. – 30% kapacity),
- zájmovou činnost pravidelnou v trvale fungujících zájmových útvarech (kroužcích, souborech, sportovních družstvech, kurzech – 39% kapacity),
- prázdninovou (zejména letní) činnost příležitostnou i pravidelnou (zvláště různé typy letních a zimních táborů a soustředění – 1% kapacity)
- individuálních práci s talentovanými dětmi a mladými lidmi (8% kapacity),
- organizací soutěží (3% kapacity),
- další činnosti (např. poradenskou a metodickou práci – 4% kapacity).

Úkolem střediska volného času je rozvíjet osobnost dětí a mládeže po všech stránkách (v oblasti umění, sportu, vědy o přírodě a společnosti, práce ve prospěch druhých lidí, např. handicapovaných nebo seniorů, ochranou životního prostředí, mezinárodní aktivity,..). Tato střediska učí mladé lidi organizovat si svůj volný čas a smysluplně ho využívat. Významně se také podílejí na vzdělávání pracovníků volného času.

2.9.1 *Typy středisek volného času*

Činnosti volného času probíhají v různých typech středisek volného času, např.:

1. *domy dětí a mládeže* – rozvíjí děti a mládež všestranně
2. *základní umělecké školy* – rozvíjí zájmy a nadání dětí a mládeže v uměleckých oblastech
3. *otevřené kluby* – vznikají při základních školách nebo v rámci jiných středisek volného času
4. *kulturní střediska* (galerie, divadla,...)
5. *školní kluby a školní družiny*

2.9.2 *Funkce středisek volného času a aktivit, které střediska volného času poskytují*

Střediska volného času plní několik funkcí, např.:

- zábava,
- rekreace, oddech,
- vzdělávání, poznávání nových poznatků,
- rozvoj schopností, dovedností, návyků,
- utváření postojů, vlastních názorů,
- utváření sociálních vztahů,
- rozvíjení činností veřejně prospěšných,
- poskytování služeb (ubytování, poradenské služby,..),
- sociální a zdravotní ochrana,
- příprava pracovníků volného času,

- učí toleranci menšin, příslušníků jiných etnických skupin,
- a další.

Aktivity, které střediska volného času poskytují, lze rozdělit:

- příležitostné aktivity
- pravidelné aktivity (kroužky, umělecké sbory atd.)
- prázdninové (letní, popř. zimní tábory, soustředění, školení,..)
- organizování soutěží

V současnosti zařízení vytváří i podmínky pro neorganizované využití volného času (např. sportovní hry, počítačové hry, surfování na internetu, poslech hudby, posezení se známými, divadelní představení atd.). Účast na těchto aktivitách může probudit větší zájem a motivovat pro vstup do pravidelné činnosti.

2.9.3 *Historie středisek volného času*

K uskutečňování volného času jsou zapotřebí prostory a instituce.

Pokud se ohlédneme do minulosti, tak první zařízení byla určena pro šlechtu, která si přestavovala původní chladné hrady na pohodlné zámky obklopené parky a zahradami vybavených sochami, umělými jezírky, jeskyněmi, letohrádky atd.

Postupem času vznikala zařízení pro měšťany. Ve městech začaly vznikat parky. Zde se lidé setkávali, trávili volný čas, chodili na procházky, věnovali se sportu apod. Začali podnikat výlety mimo město. Mládež nemajetných měšťanů ale zatím využívala ulice a náměstí ve svém volném čase.

Hlavním vyhledávaným prostorem, kde se dal strávit volný čas byla příroda, která umožňovala krátké procházky, ale také poskytovala dlouhé pobyty. Příroda patří mezi přední místa, kde se uskutečňují aktivity volného času i dnes. Do těchto aktivit lze zařadit sportovní činnosti, dlouhodobé pobyty, rekreace, výlety, kulturní akce (koncerty, divadelní představení, šermířské souboje na hradech atd.).

Zelené plochy a parky byly postupně vybavovány, aby se daly lépe využít ve volném čase. Tyto plochy se tak měnily ve volnočasová zařízení. Mnoho parků je kontrolováno a oplocováno, aby se na hřištích udržela čistota a bezpečnost. Vznikají hřiště, kam se umisťuje takové vybavení, které děti mohou využít při spontánních hrách. Dále vznikají hřiště streetbalová, basketbalová a fotbalová, lezecké stěny, skateboardové rampy, cyklistické trasy, poznávací stezky atd.

2.9.4 Základní typy sdružení (*Junák, Pionýr, Sokol*)

Pionýr

Jedno z největších sdružení dětí a mládeže je Pionýr, jehož jméno vyjadřuje novátorství. Pionýrská organizace vznikla po 2. světové válce po vzoru organizace v Sovětském svazu. Původně se Pionýr orientoval na masový dav mladých lidí a zdůrazňoval jednotnost. Po roce 1989 jednotná organizace zanikla a vznikl současný Pionýr, který navázal na tradice ze šedesátých let. Cílem dnešní organizace je demokratický postup a nezávislost na žádné politické straně. Je hnutím všestranně působícím na výchovu dětí a mládeže.

Poskytuje svým členům rozmanité pravidelné činnosti, které jsou navštěvovány dětmi a mládeží různého věkového složení. V současnosti má přibližně 20 tisíc členů, z toho asi 11 tisíc dětí do 15 let.

Junák

Nejpočetnějším sdružením všestranného rozsahu je v současnosti Junák, jež je součástí světového skautského hnutí, které vzniklo v roce 1907. Toto hnutí bylo u nás založeno před 1. světovou válkou Antonínem Benjaminem Svojsíkem. Junák prošel velmi složitým vývojem, neboť v minulosti musel několikrát svoji činnost přerušit (během 2. světové války, v letech 1949-1968 – v letech tuhého komunistického režimu, poté byl na dva roky obnoven, v letech 1970-1989 byla znovu činnost přerušena, po listopadu 1989 byla jeho činnost znovu obnovena).

Dnes nalezneme Junáka ve 214 státech a má 39 milionů členů. U nás má asi 28 tisíc členů mladších 15 let. Celkový počet je přibližně 50 tisíc.

Hlavním cílem sdružení je působit na mladé lidi, děti a dospělé v oblasti duchovní, mravní a tělesné zdatnosti. Klade velký důraz na pobyt v přírodě. Vychovává mladé lidi praktickým dovednostem, k družnosti a sebekázi. Základní strukturou je malá vrstevnická skupina o 5-10 členech vedená dospívajícím rádcem.

Sokol

„Česká obec sokolská (ČOS) je v České republice čtvrtým nejpočetnějším občanským sdružením, jehož téměř 190 000 členů se dobrovolně věnuje sportům, pohybovým aktivitám v oddílech sokolské všestrannosti a kulturní činnosti, především ve folklórních a loutkářských souborech.

ČOS se řadí k nejstarším spolkům tohoto typu na světě.

Myšlenkově vznikla z emancipačních snah českého národa v 19. století. Program všestranného psycho-fyzického rozvoje člověka ji vtiskl dr. Miroslav Tyrš, profesor Univerzity Karlovy a podnikatel Jindřich Fügner.“¹⁶

V Novém Bydžově má Sokol 226 členů.

---

¹⁶ <http://www.sokol-cos.cz>

3. Média a volný čas

3.1 Úvod

Vliv médií na život jedince je opravdu vysoký. Jejich význam roste v souladu s potřebou větší otevřenosti v komunikaci. V minulosti komunikace probíhala tváří v tvář, nebo prostřednictvím dopisu. V současné době však informace zprostředkovávají média. Především hromadné sdělovací prostředky (masmédia) ovlivňují velkou skupinu lidí najednou. Také můžeme hovořit o tom, že lidé se v současnosti mohou do této komunikace aktivně zapojit a ovlivnit ji. Během 20. století došlo k velkému rozvoji tištěných médií (knihy, časopisy) a médií akustických (televize, rozhlas). Tento rozvoj stále pokračuje a dochází také k rozvoji elektronických médií (internet, počítače, mobilní telefony).

Všechna média vstupují do každodenního života s velkou razancí. Ovlivňují společnost individuálně i celospolečensky. „Svět se zmenšuje“, tak bychom mohli označit termín pro přiblížení různých společností k sobě navzájem. Toto přibližování se děje díky médiím a masmédiím.

Na druhé straně můžeme nalézt i negativní vlivy, neboť vlivem médií roste větší propagace násilí, šíření pornografie a dalších negativních vlivů. Lidé jsou více pasivní, média „fungují“ na úkor aktivity jedince. Lidé se stávají pasivními diváky, „pasivními příjemci“ informací bez vlastní aktivity a přičinění.

Děti a mládež se s médii také setkávají a to na různých místech

(v rodině, ve škole, ve volném čase). Vliv médií na děti a mládež má opět kladnou i zápornou stránku. Na jedné straně jim televize, film i rozhlas poskytuje poučné programy, které pomáhají rozvíjet vědomosti i fantazii. Děti získávají více informací o světě dospělých (což lze zařadit do kladné i negativní strany). Díky poskytovaným programům mohou děti rozvíjet své zájmy, inspirují se pro nové způsoby oddechu, mohou prožívat zábavu a napětí, dobrodružství a radosti, samozřejmě i smutku. Někdy se mohou samy podílet na tvorbě některých pořadů. Takto se vytvořila nová zájmová činnost. Děti a mladí lidé vytváří média, která informují dospělé o životě mládeže. V těchto médiích pracuje mládež pod vedením dospělých osob. Samy děti se stávají reportéry, novináři či technickými pracovníky. Tím se učí zodpovědnosti, rozvíjí si komunikaci, pro některé je to přípravou pro budoucí profesi. Nejčastěji se mládež uplatňuje ve školním časopise nebo ve školním rozhlase. Jsou také vyhlašovány literární soutěže, ve kterých se děti také uplatní.

Výhodou médií také je, že působí na každého stejně, ale jedinci je přijímají odlišně, proto lze hovořit o individualizaci využití médií.

Média ovlivňují mládež také negativně. Je tomu stejně jako u dospělé populace (větší možnost přístupu k násilí, pornografii, pasivita v přijímání informací, závislost na médiích, absence ostatních aktivit, často menší rozvoj fantazie – vše tzv. „naservírováno“).

3.2 Historie médií

Během několika set let došlo k velkému rozvoji v oblasti médií. Roku 1450 byl J. Gutenbergem vynalezen knihtisk, který umožnil rychlejší produkci a šíření knih. Od té doby uplynulo několik set let a v současnosti jsou knihy produkovány masově.

První promítání filmu se uskutečnilo v roce 1895. Televize se do společnosti rozšířila v polovině 20. století. Až v posledních desetiletích došlo k velkému rozvoji elektronických komunikačních prostředků (mobilní telefon, internet). V této oblasti směřuje vývoj velmi rychle dopředu, dnes mobilní telefon nesplňuje pouze funkci komunikační, ale je v něm například zabudovaný fotoaparát. Počítače umožňují přístup k informacím na internetu. I v oblasti filmu dochází k výraznému posunu (např. trojrozměrné filmy – 3D).

Stále jsou hojně využívány knihy a časopisy, i když často bývá jejich budoucnost zpochybňována. Stále ale zauímají významné místo.

3.3 Formy vztahů mezi mladými lidmi a médii

Lze rozlišit různé formy vztahu mezi mladými lidmi a médii (podle Hofbauer, B.: Děti, mládež a volný čas. Praha 2004. s. 129):

1. děti a mládež se stávají předmětem zájmu médií určených dospělým – *média mluví o dětech*
2. setkávají se s nimi jako uživatelé (čtenáři, diváci, posluchači) – *média mluví k dětem*

3. děti se samy podílejí autorsky, organizačně nebo technicky na mediální tvorbě – *děti mluví prostřednictvím médií*

Média jsou převážně vytvářena dospělými , kteří podávají dětem i ostatním dospělým informace o různých společenských oblastech (kultura, umění, příroda, historie a mnoho dalších).

4. Pedagogika volného času

4.1 Úvod

„Obecná“ pedagogika se stále specializuje a vznikají nové disciplíny. Pedagogika otevírá prostor k pronikání příbuzných oborů, které se vztahují k výchovnému prostředí. Objevuje se tak pedagogika volného času, která je součástí věd o výchově. Pedagogiku volného času ale nelze chápat jako autonomní vědeckou disciplínu, nýbrž je součástí obecné pedagogiky. Dotýká se mnoha vědních oborů (např. psychologie, sociologie, politiky, ekonomie), často se s nimi překrývá. Je tedy odkázána na spolupráci s ostatními obory ať pedagogickými nebo jinými.

Rozvíjí a reaguje na společenské a ekonomické podmínky týkající se volného času.

Pedagogika volného času mohla vzniknout díky změnám v pedagogice, které se oprostily od strachu z disciplíny, pedantského jednání, přísnosti a moralizování. Smyslem pedagogiky volného času je zaměření na radost a zábavu, pohodu a obveselení lidí, vzájemné porozumění. Hlavním cílem je pomoc mladým lidem, poskytnout jim radu, dát jim podnět k smysluplnému trávení volného času. A to vše poskytuje trpělivě a především hravě, aby se mladí lidé při činnostech konaných ve volném čase cítili uvolněně a činnost vykonávali s radostí a potěšením.

Pedagogika volného času se podílí také na formování světa volného času, čímž zajišťuje jedinci předpoklady pro jeho růst, učení, vývoj a budoucí existenci. Všeobecným cílem pedagogiky je jedinec, jenž bude samostatný, schopný žít svobodně, bude schopen solidarity, zodpovědnosti, bude komunikativní. Vyhledá činnosti, v nichž se bude kreativně rozvíjet. Dokáže se zařadit do společnosti, sociálně se bude angažovat a bude se účastnit společenského života. Tyto cíle jsou i cíli pedagogiky volného času.

Její náplní je také připravovat metodické postupy činností realizovaných ve volném čase a zkoumat dopad těchto činností na jedince. Není jen vědou teoretickou, ale především praktickou.

4.2 Jedinec, který je cílem pedagogiky volného času

Cílem pedagogiky volného času je jedinec, který nebude volný čas vnímat jako protiklad k době, kdy nemusí být v práci. Integruje do svého života volný čas, který se pro něho stane samozřejmostí jako jídlo či spánek. Tento jedinec vidí příležitost setkávat se ve volném čase s lidmi, komunikovat s nimi (rozvíjí společenské aktivity); buduje vztahy a tím odbourává sociální bariéry. Nabízené volnočasové aktivity je schopen využít ve svůj prospěch. Umí se bránit konzumnímu způsobu života. Volný čas přijme jako příležitost pro rozvoj sama sebe (svých postojů, názorů, rozšíření poznatků a dovedností). Zároveň naučí i své potomky smysluplně využívat volný čas. S pomocí volného času se dokáže bránit stresovým či jiným nepříjemným situacím. Jedinec získá kulturní kompetence, tzn. že je schopný vytvářet kulturní hodnoty i za cenu, že výsledky tzv. „nebudou vidět“.

4.3 *Kvartet kompetenčních oblastí pedagogiky volného času*

Pedagogika volného času splňuje kvartet kompetenčních oblastí (Vážanský 1995, s.92):

- a) *interdisciplinární kompetence*: zpracování otázek a problémů volného času je vědecko-výzkumným (disciplinárním) úkolem. Pedagogika volného času je odkázána na mezipředmětové vazby (psychologie, sociologie, politologie, ekonomie a ekologie volného času atd.); je integrační vědou (obr. 1);
- b) *výhledová kompetence*: přikazuje předvídat, výhledově a perspektivně uvažovat a jednat. Klíčovým požadavkem pedagogiky volného času je přemýšlení o budoucím vývoji, jak žijeme dnes, zítra,...;
- c) *holistická kompetence*: s pedagogikou volného času je spojena naděje, že se zruší rozpolcení lidské existence v práci a ve volném čase a obnoví se celistvé životní pojetí. Pedagogika volného času předpokládá, že člověk bude rozvíjet své intelektuální i duchovní schopnosti bez závislosti na práci, tj. ve volném čase;
- d) *didaktická kompetence*: didaktiky, které jsou zaměřené na školu, je nutno rozšiřovat o vlastní didaktické hledisko. Cílem didaktické kompetence pedagogiky volného času je nová forma vzdělávací práce, „která je osvobozena od zhodnocovacího záměru, závazných výkonových nároků a sankcí.“¹⁷

---

¹⁷ Vážanský,M;Směkal,V.: Základy pedagogiky volného času. Brno 1995.s. 93

Pedagogiku volného času lze rozčlenit do několika skupin podle toho, kterou oblastí času (během kalendářního roku) se zabývá. Většinou se uvádí následující klasifikace (W. Nahrstedt 1990, s. 33 – upraveno):

- d) *pedagogika denního volného času* (pedagogika „volných čtvrthodinek“, pedagogika přestávek, pedagogika obytného prostředí, pedagogika volnočasových zařízení),
- d) *pedagogika týdenního volného času* (pedagogika nedělí, pedagogika svátků, pedagogika období volna, pedagogika „víkendů“),
- d) *pedagogika ročního volného času* (pedagogika cestování, pedagogika turistiky),
- d) *pedagogika životního volného času* (pedagogika volného času starších a starých lidí), pro děti a mládež tuto pedagogiku nerozlišujeme – pozn. autora

Sociologie		Společnost			Politologie		
							Ekonomie
							Právní věda
			Věda o volném	Výzkum			
Minulost	Historie	Věda o kultuře	čas	budoucnosti	Filosofie	Budoucnost	
			Antropologie				
			Jedinec				
Psychologie					Pedagogika		

Tabulka č. 3 Vývoj vědy o volném čase (podle Vážanský,M; Smékal, V.: *Základy pedagogiky volného času*, Brno 1995. s. 71 a Zellmann.P.: *Perspektive Freizeit*. Sien 1989. s.23)

4.4 Vývoj pedagogiky volného času

Věda o volném čase se v Evropě rozvíjela především v posledních šedesáti letech. Aby se mohl vést mezi evropskými zeměmi dialog o volném čase, konal se v Ženevě 1. evropský kongres o volném čase. O rok později byla založena ELRA (Evropská asociace volného času a rekreace, dále jen ELRA). „ V rámci ELRA docházelo od základu k rozdílnému vývoji ve všech částech kontinentu, proto se nyní v Evropě rozeznávají čtyři regionální specifika: sever – pedagogika volného času, jih – animace (podněcování, rozvíjení, oživení činnosti ve volném čase, podpora samostatně iniciovaného učení – pozn. autora.), západ – administrace volného času, východ – kulturní práce.“¹⁸

Kongresy, konference a výzkumy volného času ukazují, že způsoby využití volného času ovlivňují ekonomii, ekologii, politiku, kulturu, vztahy mezi lidmi. Z tohoto důvodu je potřeba rozvoje pedagogiky volného času, vznik volnočasových zařízení, spolupráce se školou a rodinou, zkvalitňování práce pedagogů v oblasti volného času.

---

¹⁸ Vážanský, M.; Smékal, V.: Základy pedagogiky volného času. Brno 1995.s. 61

5. Výzkum využívání volného času žáky základních škol v Novém Bydžově

5.1 *Nový Bydžov*

Nový Bydžov se nachází ve východních Čechách asi 30 km od Hradce Králové. První dochované zmínky pocházejí z roku 1305. Do roku 1548 se vystřídalo několik vlastníků města (rod Vartemberků, Pernštejnů, Valdštejnů). V roce 1567 připadlo město králi Maxmiliánu II. Nový Bydžov se nakonec z poddanského vztahu vykoupil a stal se královským věnným městem.

„Jako jediné královské město v západní části rozsáhlého Hradeckého kraje byl Nový Bydžov od roku 1751 určen za sídelní město nově vzniklého Bydžovského kraje, zasahujícího od Krkonoš přes Vrchlabí, Jilemnici, Novou Paku, Jičín, Hořice, Nový Bydžov, Chlumeck nad Cidlinou a Poděbrady až k Sadecké. Z důvodu výhodnější polohy bylo v roce 1784 sídlo kraje přeneseno do Jičína, ale název kraje zůstal zachován až do roku 1850. Po celou tuto dobu zůstával Nový Bydžov největším městem kraje - v roce 1850 měl 4 919 obyvatel.“¹⁹

V roce 1960 byl okres zrušen. Důsledkem toho došlo ke ztrátám na společenském a kulturním životě.

Přes nepřízeň minulých desetiletí však Nový Bydžov nepřestal být přirozeným centrem větší části obcí bývalého okresu - Bydžovska, Chlumecka a Smidarska. V současné době dochází znovu k výstavbě.

---

¹⁹ <http://www.novybydzov.cz/>

Byl oživen společenský i kulturní život.

5.2 Školy a školská zařízení

Nový Bydžov zajišťuje předškolní vzdělání ve dvou mateřských školách. Základní vzdělávání je poskytováno ve dvou základních školách (Základní škola V. Kl. Klicpery a Základní škola Karla IV., na kterých proběhlo mé šetření). V Novém Bydžově je také Zvláštní škola F. Palackého, Gymnázium, Střední odborná škola a střední odborné učiliště, Vyšší odborná škola střední odborná škola.

Volný čas děti mohou trávit v Domě dětí a mládeže při Základní škole Karla IV. a na Základní umělecké škole.

Základní škola V. Kl. Klicpery nabízí svým žákům školní klub a tři třídy školní družiny. „Důraz škola klade také na mimotřídní aktivity nad rámec výchovně vzdělávacího standardu (nepovinné předměty, kurzy výpočetní techniky a jazykové, školy v přírodě a lyžařské kurzy, letní turistické tábory apod.). Škola také dlouhodobě spolupracuje s fotbalovým mládežnickým oddílem RMSK Cidlina, spolupráce vyústila ve zřízení tříd s rozšířenou výukou tělesné výchovy - zaměření na fotbal.“²⁰

Základní škola Karla IV. poskytuje svým žákům školní klub, školní družinu a Dům dětí a mládeže, kde pracuje 25 zájmových útvarů, které navštěvuje více jak 500 žáků. Škola nabízí v současné době 19 zájmových kroužků.

---

²⁰ <http://www.novybydzov.cz/>

Základní umělecká škola byla založena v roce 1951. „V současné době na škole působí tři obory: hudební, výtvarný od září 2001 nový literárně-dramatický obor. Žáci hudebního a výtvarného oboru získávají každoročně přední místa na různých soutěžích a přehlídkách. Někteří absolventi pokračují ve studiu hudby a výtvarného umění na středních a vysokých školách. Učitelé a bývalí žáci školy působí jako sólisté i členové nejrůznějších hudebních souborů a skupin. Učitelé výtvarného oboru pracují i jako profesionální výtvarníci. ZUŠ v Novém Bydžově vychovala celou řadu žáků, kteří se věnují hudbě a výtvarnému umění jako svému povolání. Uplatňují se jako učitelé uměleckých škol a konzervatoří, dále jako hráči Ústřední hudby české armády, Orchestru Národního divadla, Královéhradecké a Brněnské filharmonie a dalších.“²¹

---

²¹ <http://zus.novybydzov.cz>

5.3 Cíle výzkumu, hypotézy, metodologie

Cíle výzkumu

Cílem výzkumu bylo na základě výpovědí dětí zjistit:

- Které instituce v N. Bydžově se zabývají pedagogikou volného času.
- Jaké možnosti užitečného naplňování volného času tyto instituce poskytují žákům základních škol.
- Zda děti využívají těchto možností.
- Která činnost nejčastěji vyplňuje volný čas dětí ve věku 12-15 let a zda je výběr volnočasových aktivit ovlivněn pohlavím a věkem dítěte.
- Kdo nebo co děti motivuje k výběru dané zájmové činnosti.
- Zda má prostředí vliv na výběr volnočasové aktivity.

Hypotézy

- Větší sklon k pasivnímu trávení času (sledování televize, činnosti u počítače) mají děti bydlící ve městě.
- Předpokládám, že děti žijící na venkově tráví volný čas více v přírodě.
- Ve městě je pestřejší možnost výběru volnočasových aktivit.
- Děti žijící ve městě častěji navštěvují muzea, galerie a výstavy.

- Věk ovlivňuje výběr volnočasových aktivit.
- S výběrem zájmového kroužku nejčastěji dítěti pomáhají kamarádi.
- Děti si vybírají zájmové kroužky, protože se chtějí něčemu novému naučit.

Metodologie

Základním metodologickým aparátem byl dotazník. Dotazník je napsán v českém jazyce. Skládá se z uzavřených otázek, které jsou zjišťovací. Z nabízených odpovědí si dítě zvolí tu, která mu je nejbližší a nejvíce odpovídá jeho situaci. Tři otázky (Kolik ti je let?, Které zájmové kroužky navštěvuješ a Proč navštěvuje zájmový kroužek) byly doplňovací.

5.4 Výsledky výzkumu a diskuse

Na obě základní školy v Novém Bydžově jsem dala 200 dotazníků, na každou školu připadlo 100 dotazníků. Nazpět se mi vrátilo 132 dotazníků (66 %) z obou základních škol. Dotazníky byly rozdány dětem na druhém stupni základní školy, tedy dětem ve věku 12-15 let.

Dotazník vyplnilo 62 chlapců a 70 dívek. V následující tabulce je vidět, v kterém věku byli dotazovaní.

Věk dívek a chlapců		
věk	dívky	chlapci
12	8	0
13	20	24
14	16	22
15	24	12
16	2	2
nevypl.	4	0

Tabulka č. 4 Věk dívek a chlapců

Třetí otázka zněla, zda děti bydlí na venkově či ve městě. Skupiny dětí z města a venkova byly vyrovnané (58% žije ve městě a 42% dětí žije na venkově).

Porovnála jsem zájmové kroužky dětí žijících na venkově se

zájmovými kroužky dětí bydlícími ve městě a nenalezla jsem žádný rozdíl. Děti z venkova i děti z města navštěvují zájmové kroužky v různých institucích, nejčastěji ve škole. Výběr typů kroužků je také stejný. Nelze tedy říci, že by místo bydliště bylo rozhodujícím činitelem pro výběr zájmového kroužku. Samozřejmě některá omezení existují, např. dopravní dostupnost. Většina kroužků začíná v brzkých odpoledních hodinách, tudíž dítě navštěvuje kroužek po skončení vyučování a nemusí složitě dojíždět.

Na otázku, *zda škola nabízí zájmové kroužky*, odpovědělo 125 dětí *ano* – škola nabízí kroužky. Sedm dětí vyplnilo odpověď *ne*. Odpovědi *ne* mě udivily, protože jsem mluvila se zástupci ředitelů na základních školách a oba zástupci mi řekli, že školy nabízí zájmové kroužky. Pravděpodobně děti, které vyplnily odpověď *ne*, se o zájmové kroužky ve škole nezajímají, a proto o nich nevědí.

Šestá otázka *Které zájmové kroužky navštěvuješ?* byla otevřená. Děti neměly na výběr z možností. Doplňovaly odpovědi podle svého uvážení, tudíž napsaly i několik činností. Počet zájmových činností tedy neodpovídá počtu dětí. Některé děti nenapsaly žádnou zájmovou činnost. Činnosti nejsou rozděleny podle věku, ale jsou uspořádány podle počtu dětí, které se dané činnosti věnují.

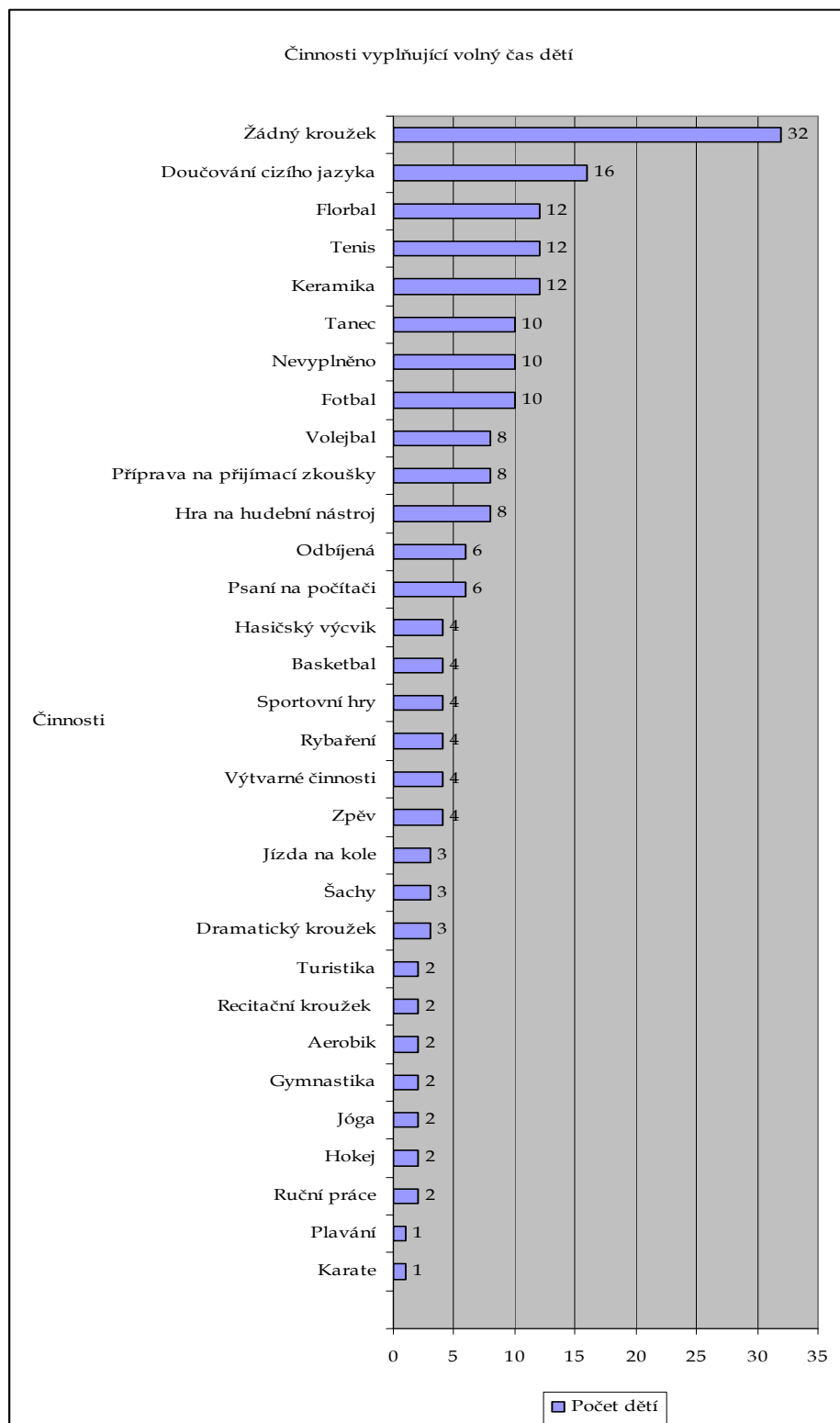
Děti uvedly 31 aktivit, kterým se věnují ve volném čase. Činnosti jsou vyrovnané – z oblasti sportu a tělovýchovy, vzdělávání, ručních prací, hudby, výtvarné výchovy apod.

24 % dětí uvedlo, že žádný kroužek nenavštěvuje. Tuto informaci napsaly děti ve věku 14 – 16 let. Z toho lze usuzovat, že výběr kroužku

je ovlivněn věkem. V mém výzkumném šetření bylo zjištěno, že mladší žáci ve věku 11-13 let vyplňují svůj volný čas návštěvou kroužků, naopak starší žáci navštěvují zájmové kroužky méně často nebo vůbec do žádných kroužků nechodí. Aby se mohly výsledky zobecnit, bylo by potřeba další šetření, protože výzkumný vzorek nebyl dostatečně početný.

Kroužek nenavštěvuje čtrnáct chlapců a osmnáct dívek.

Činnosti vyplňující volný čas dětí lze vidět na 1. grafu.

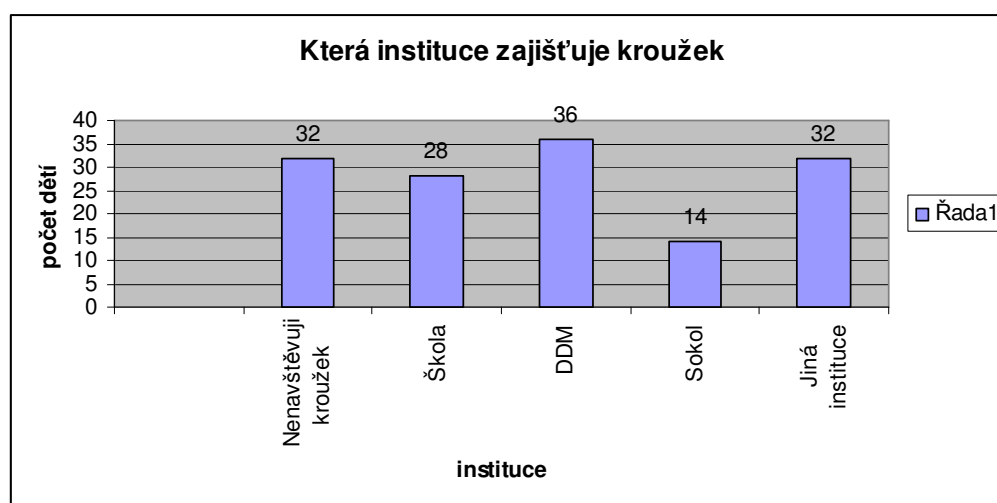

1. graf - Činnosti vyplňující volný čas dětí

V otázce *Která instituce zajišťuje zájmový kroužek, do něhož chodíš?* měli žáci na výběr ze čtyř možností: *Škola, Dům dětí a mládeže* (dále jen DDM), *Sokol, Jiná instituce*. U možnosti *Jiná instituce* byl poskytnut prostor pro uvedení konkrétní instituce. Této možnosti některé děti využily a dopsaly Základní uměleckou školu v Novém Bydžově (dále jen ZUŠ), tělovýchovnou organizaci Jiskra, učitele doma, RMSK Cidlina (fotbalový klub v Chlumci nad Cidlinou), Hasičský záchranný sbor v Chlumci nad Cidlinou, TJ Spartak Kobylice a základní škola v Hradci Králové.²²

Nejčastějšími institucemi, které nabízejí zájmové činnosti, a děti je využívají, jsou DDM a škola.

Vše je uvedeno na 2. grafu.

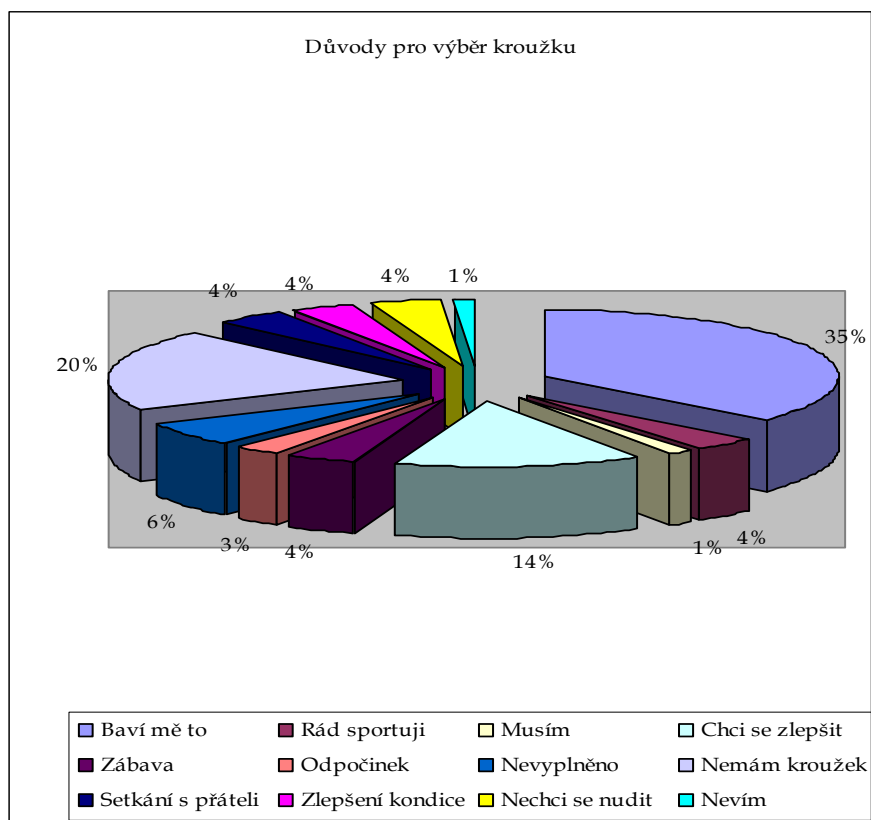

2. graf – Instituce zajišťující zájmový kroužek

²² Chlumec nad Cidlinou – město vzdálené asi 10 km od Nového Bydžova; z Nového Bydžova je dobrá autobusová a vlaková dostupnost do Chlumce n/C, proto tam některé děti dojíždí do zájmových kroužků.

Na 3. grafu lze porovnat důvody pro výběr zájmového kroužku. Dětem v dotazníku byla položena otázka *Proč navštěvuješ zájmový kroužek?* Nejčastěji děti uvedly, že chodí do kroužku, protože „mě baví“. Třicet dva dětí tuto otázku nevyplnilo. Dvacet dva dětí odpovědělo, že se chtějí zlepšit. Některé uvedly, že se chtějí zlepšit v cizím jazyce, proto navštěvují soukromého učitele. Jiné děti uvedly, že navštěvují doučování, aby měly vyšší šance u přijímacích zkoušek na střední školu. Odpovědi *nechci se nudit; chci si zlepšit kondici; abych se setkal/a s přáteli a rád sportuji* napsal stejný počet žáků – šest.

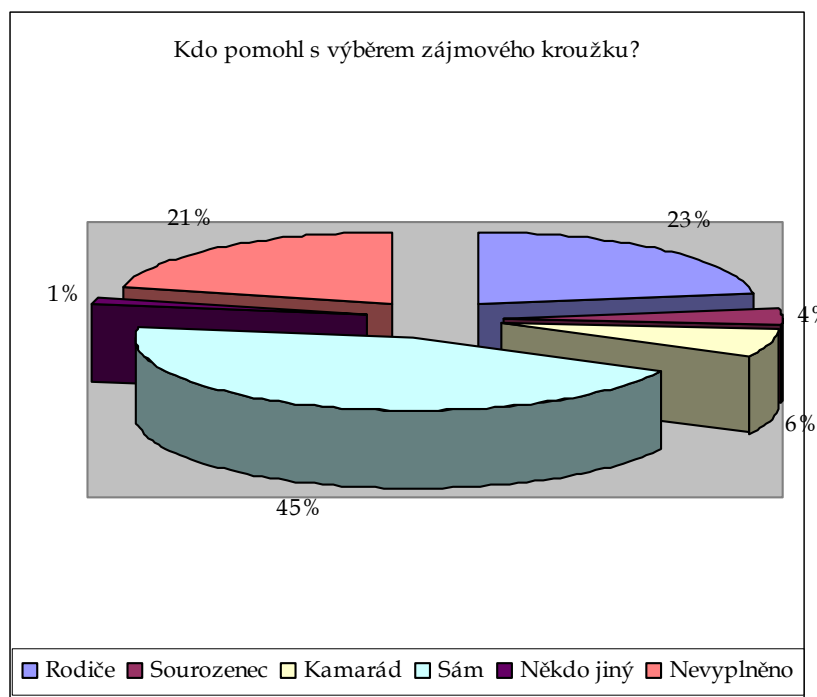

3. graf - Důvody pro výběr kroužku

V další otázce bylo zjišťováno, *kdo pomohl dítěti s výběrem kroužku*. Žáci měli na výběr z následujících možností: *rodiče, sourozenec, kamarád, vybral jsem si ho sám/a, někdo jiný*. Zcela jednoznačně dosáhla nejvyššího počtu odpověď *sám*, kterou vyplnilo 45% dětí. 21% (třicet čtyři) dětí nedoplnilo odpověď. Třiceti šesti (23%) dětem pomohli s výběrem kroužku *rodiče*. Deset (6%) dětí si vybralo kroužek, protože jim ho doporučil *kamarád* a šesti (4%) dětem pomohl jejich *sourozenec*.

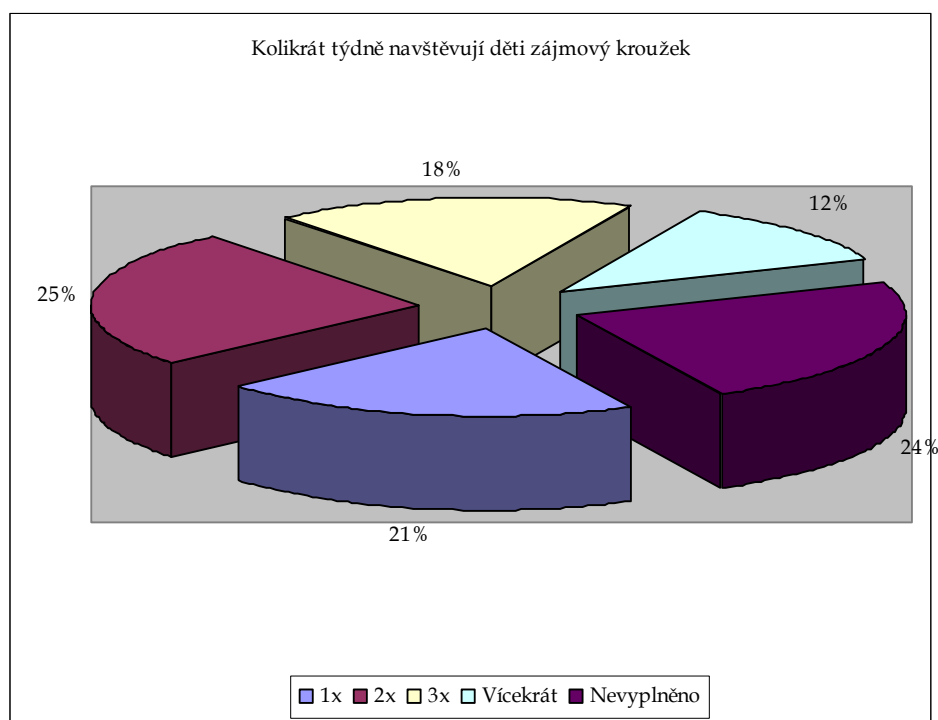
Některé děti navštěvují více kroužků, proto zakroužkovaly více odpovědí.

Odpovědi zachytil 4. graf.

4. graf - Kdo pomohl s výběrem zájmového kroužku?

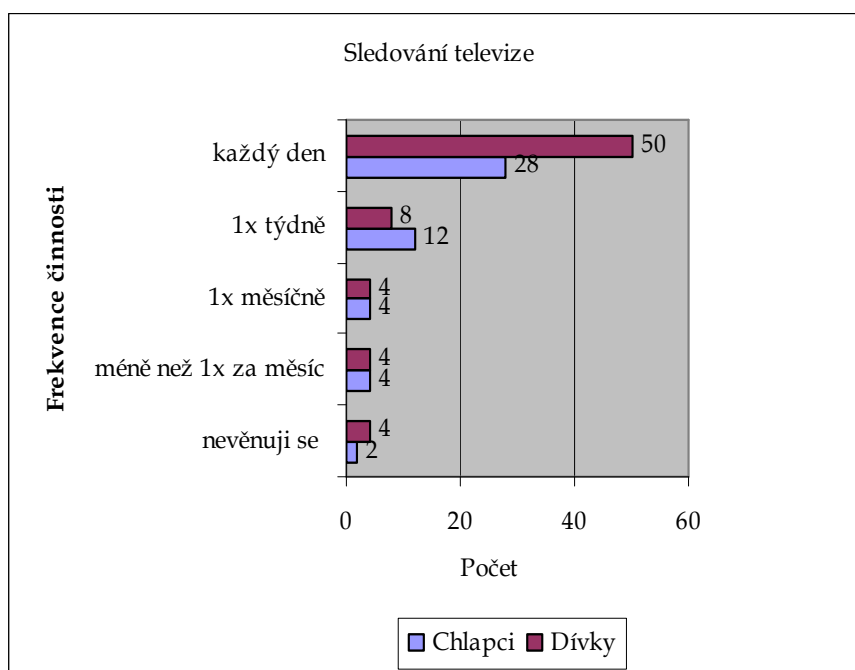
Na následujícím 5. grafu nalezneme frekvenci návštěvnosti zájmové kroužku. V desáté otázce jsem se ptala dětí, *kolikrát týdně navštěvují kroužek* a dostalo se mi odpovědi, že nejvíce dětí chodí do zájmového kroužku *dvakrát týdně* (tj. 25% z celkového počtu 132 dětí). Vysoké procento (24%) dětí tuto otázku nevyplnilo. Šestnáct dětí (12%) navštěvuje kroužek *častěji než třikrát týdně*.

5. graf - Kolikrát týdně navštěvují děti zájmový kroužek?

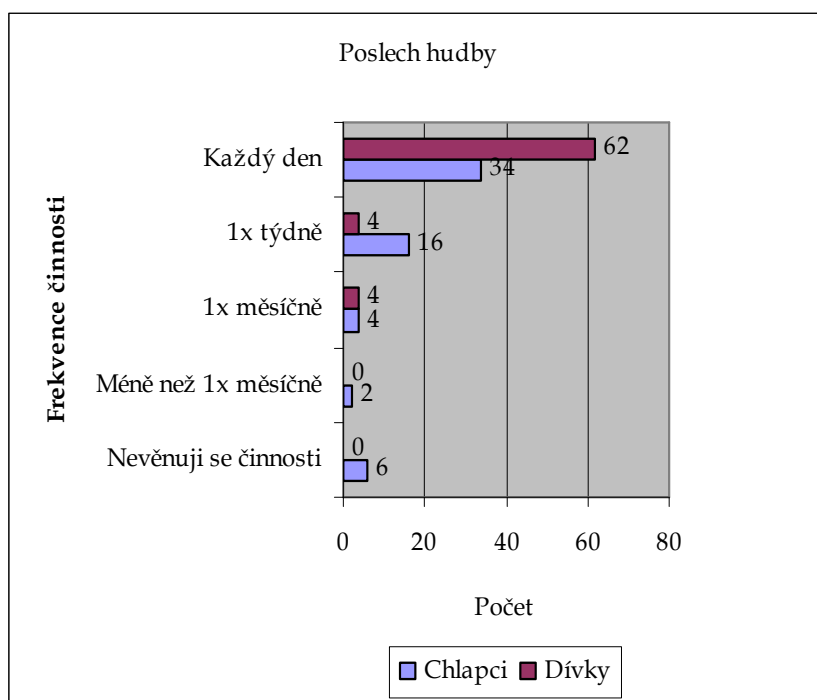
V otázce číslo 11 jsem sledovala, *jak často se děti věnují vybraným činnostem*. Porovnála jsem odpovědi dívek s odpověďmi chlapců.

První pozorovanou činností bylo **sledování televize**. Zjistila jsem, že více než polovina dotazovaných dětí se denně dívá na televizi. *Každý den* sleduje televizi 71% dívek a 56% chlapců. Pouze čtyři (6%) dívky a dva (4%) chlapci uvedli, že se na televizi vůbec nedívají, nebo se dívají zcela výjimečně. Hodnoty lze porovnat na 6. grafu.

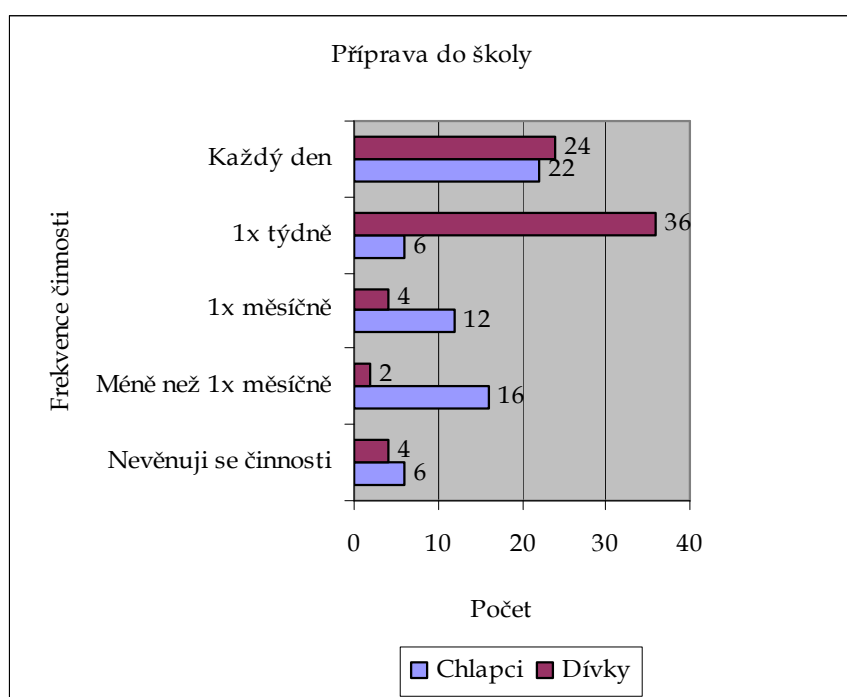
6. graf - Sledování televize

Druhou sledovanou činností byl **poslech hudby**, kterému se věnuje 126 dotazovaných. Pouze šest chlapců uvedlo, že se této činnosti nevěnuje. Každý den poslouchá hudbu více dívek než chlapců (dívek – 62, chlapců – 34).

7. graf - Poslech hudby

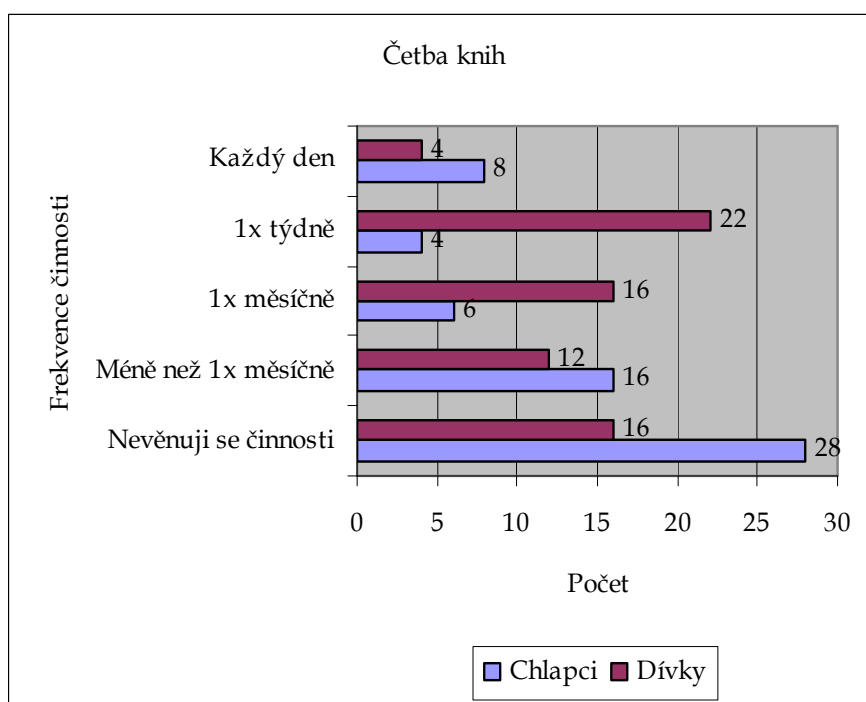
Třetí zjišťovanou činností byla **příprava do školy**. Deset dětí uvedlo, že se do školy vůbec *nepřipravuje* (čtyři dívky a šest chlapců). Nejčastější zakroužkovanou odpovědí byla frekvence *1x týdně*, tuto odpověď doplnilo třicet šest (51 %) dívek. U chlapců se vyskytla nejčastější odpověď *každý den* (uvedlo ji dvacet dva chlapců-35%).

8. graf - Příprava do školy

Četba knih je další činností dětí ve volném čase. Průzkum ukázal, že pouze 13% chlapců a 6% dívek čte *každý den*. 45% chlapců a 23% dívek uvedlo, že nečte *vůbec*. Vysoký počet dětí uvedl, že se této činnosti věnuje *méně často než 1 x za měsíc*. Tyto výsledky ukazují, že četba knih je činností, které se děti ve věku 12-16 let příliš nevěnují.

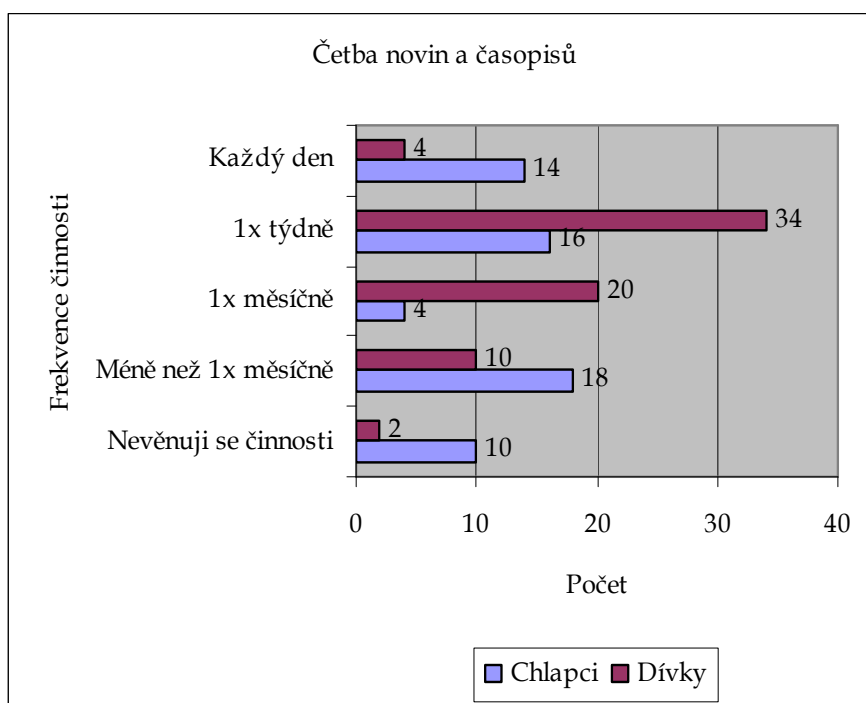
Informace o četbě knih jsou přehledně vyobrazeny na 9. grafu.

9. graf - Četba knih

S četbou knih úzce souvisí **četba novin a časopisů**. Této činnosti se děti věnují častěji než četbě knih.

Pouze 3% dívek uvedlo, že *nečte* noviny a časopisy. Také 16% chlapců uvedlo, že *nečte* noviny a časopisy. 48% dívek a 26% chlapců si přečte noviny alespoň *1x týdně*. Dvacet dívek (29%) a čtyři chlapci (6%) čtou *1x měsíčně*.

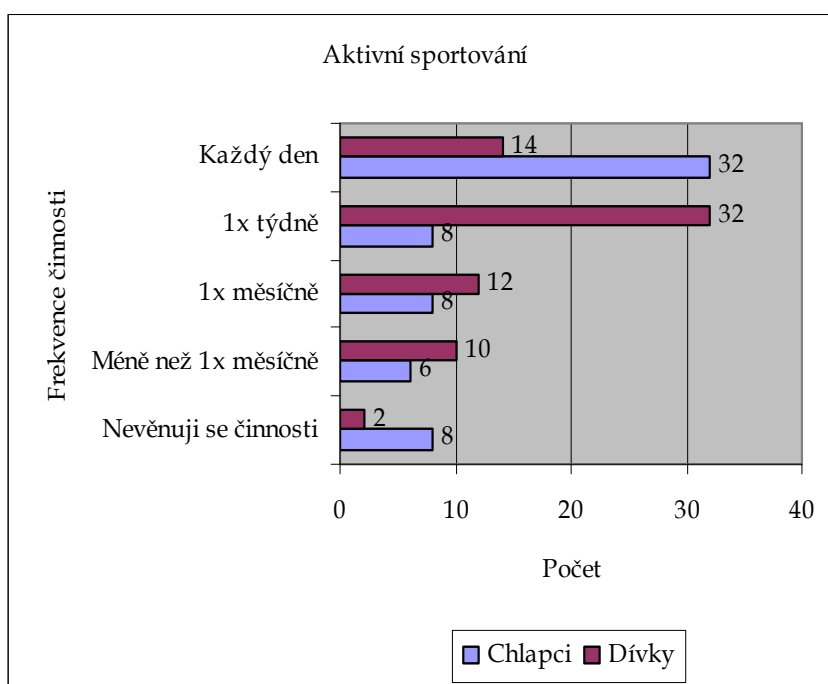
10. graf - Četba novin a časopisů

Každý den **aktivně sportuje** třicet dva (51%) chlapců a čtrnáct (20%) dívek. Třicet dva (46%) dívek aktivně sportuje alespoň *1x týdně*. Osm (13%) chlapců uvedlo, že *nesportuje*.

Lze konstatovat, že děti se sportu věnují. O tom je možné se přesvědčit na grafu, který zachycuje činnosti, kterým se děti věnují ve volném čase (1. graf - Činnosti vyplňující volný čas dětí).

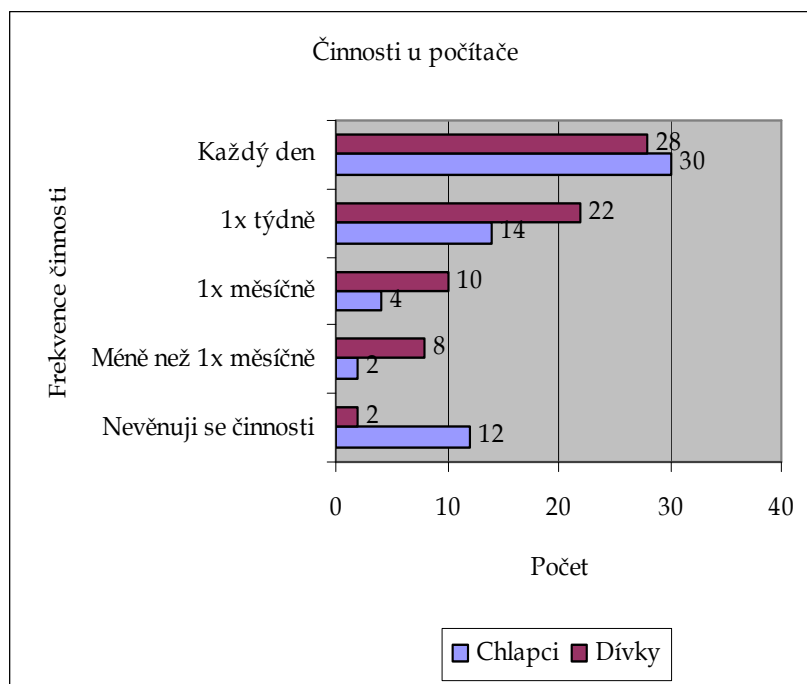
Šestnáct činností z uvedených jedenatřiceti se týká sportu nebo pohybu.

11. graf - Aktivní sportování

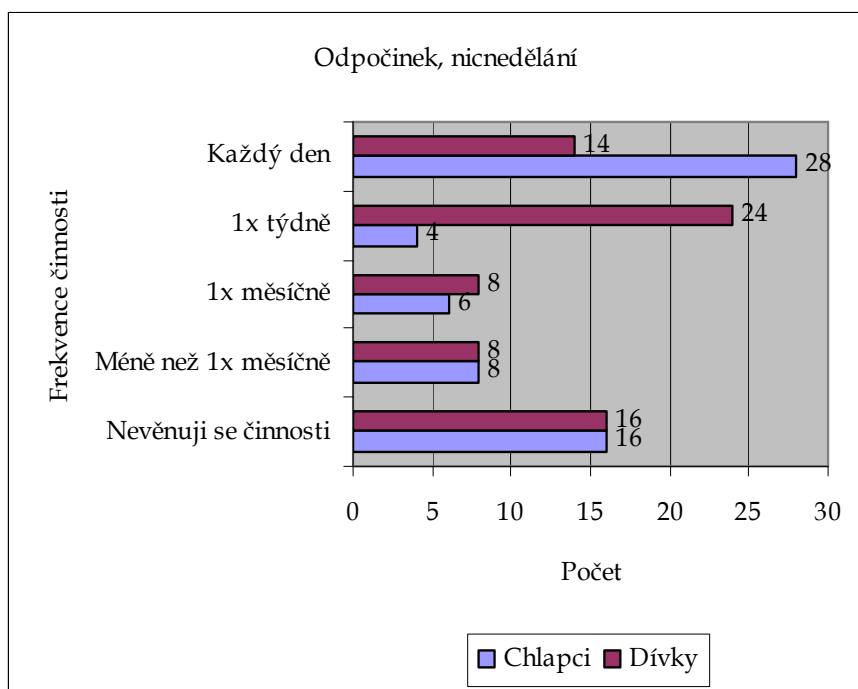
Činnostem u počítače se věnuje *každý den* dvacet osm dívek a třicet chlapců, dohromady 44% dětí. Proto lze potvrdit předpoklad, že děti tráví u počítače hodně času, ale protože činnosti u počítače nebyly blíže specifikovány, nelze z odpovědí v dotaznících vyčíst, zda děti využívají počítač k hraní her nebo k jiné činnosti. Ale víme, že kromě her se děti na počítači učí psát „všemi deseti“, jak někteří v dotazníku uvedli. Kroužek psaní na počítači nabízí škola.

1x týdně se věnuje počítači dvacet dva (31%) dívek a čtrnáct (23%) chlapců. Osm (11%) dívek a dva (3%) chlapci sedí u počítače *méně často než 1x měsíčně*. Dvanáct (19%) chlapců uvedlo, že u počítače *netráví* volný čas. Tento počet mě překvapil, neboť jsem předpokládala, že bude nižší počet dívek nevěnujících se této činnosti.

12. graf - Činnosti u počítače

Odpočinku a nicnedělání se nevěnuje šestnáct (13%) dívek a šestnáct chlapců (13%). Každý den odpočívá 45 % (28) chlapců a 20% (14) dívek. 35 % (24) dívek se věnuje nicnedělání alespoň 1x týdně, oproti tomu pouze čtyři chlapci (6 %) odpočívají alespoň 1x týdně. Odpovědi (1x měsíčně, méně než 1x měsíčně a nevěnuji se činnosti) dívek a chlapců byly vyrovnané.

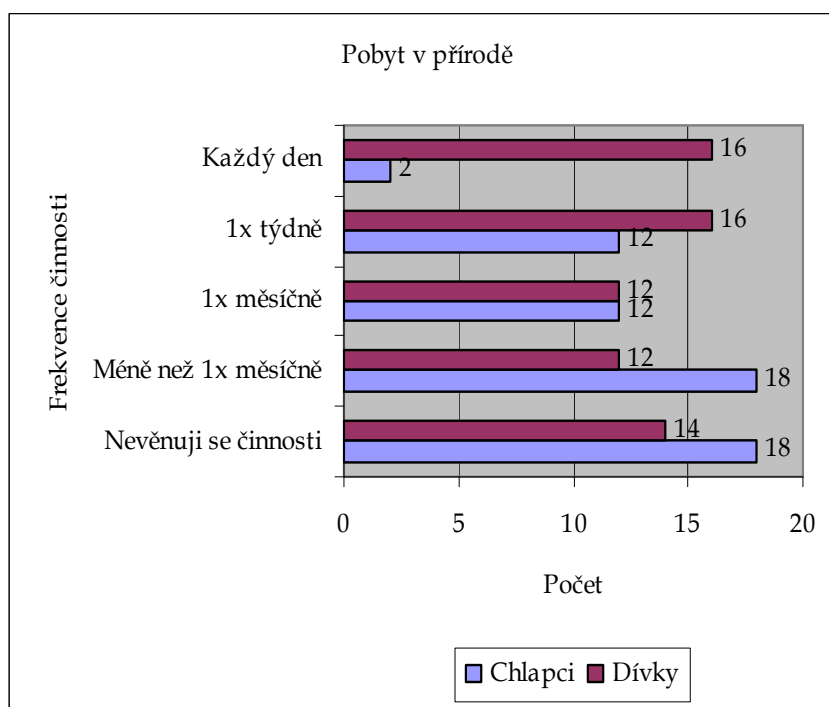

13. graf - Odpočinek, nicnedělání

Odpovědi u **pobytu v přírodě** byly vyrovnané. Chlapci tráví volný čas v přírodě podobně často jako dívky. Výrazný rozdíl mezi frekvencí trávení volného času dívek a chlapců byl u pobytu v přírodě každý den, kdy volný čas v přírodě tráví *každý den* více dívek (16) než chlapců (2), tj. 14% dívek i chlapců.

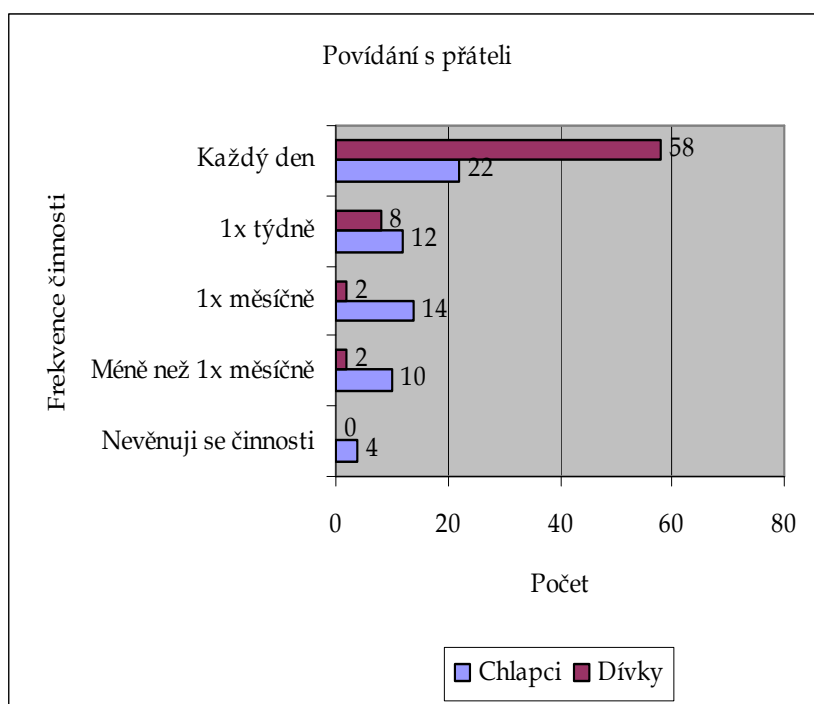
Frekvenci pobytu v přírodě bych zhodnotila jako nedostatečnou, neboť je mnoho dětí, které v přírodě tráví volný čas jen *1x týdně* (21%), *1x měsíčně* (19%), *méně než 1x měsíčně* (22%) a někteří *vůbec netráví* volný čas v přírodě (24%).

Frekvenci pobytu v přírodě znázorňuje graf č. 14.

14. graf - Pobyt v přírodě

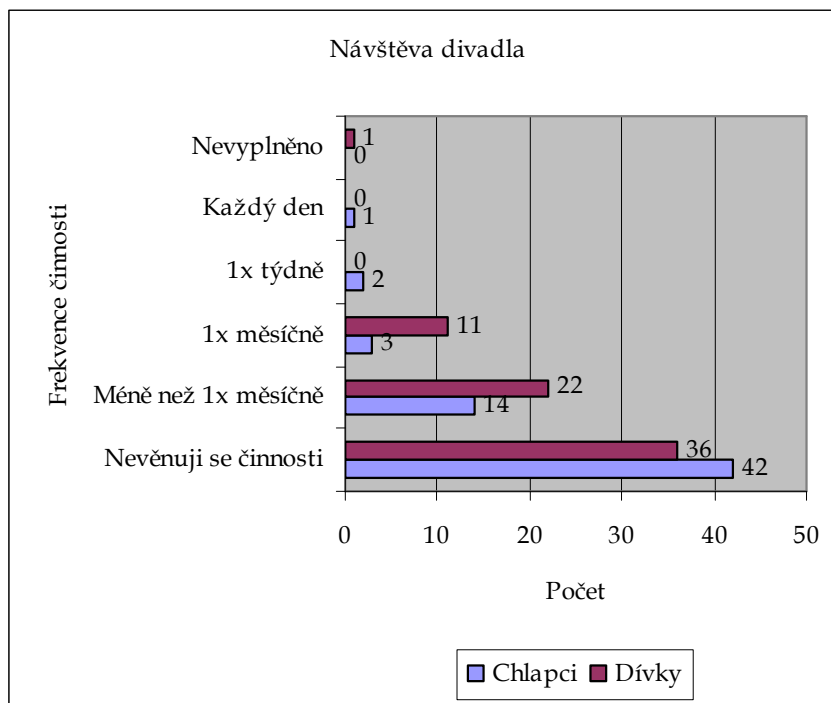
Povídání s přáteli patří mezi oblíbené činnosti dětí. Padesát osm dívek a dvacet dva chlapců se *denně* setkává se svými přáteli, tj. 61% dotázaných uvedlo dennodenní povídání s přáteli. Více si s přáteli povídají dívky než chlapci.

15. graf - Povídání s přáteli

Kolonku **návštěva divadla** nevyplnila jedna dívka. Jeden chlapec napsal, že chodí do kina *každý den*. Domnívám se, že chlapec nepochopil zadání a vyplňoval odpovědi jako známky ve škole (1-nejlepší, 5-nejhorší). Překvapily mě také odpovědi dvou chlapců, kteří uvedli, že chodí do divadla alespoň *1x týdně*.

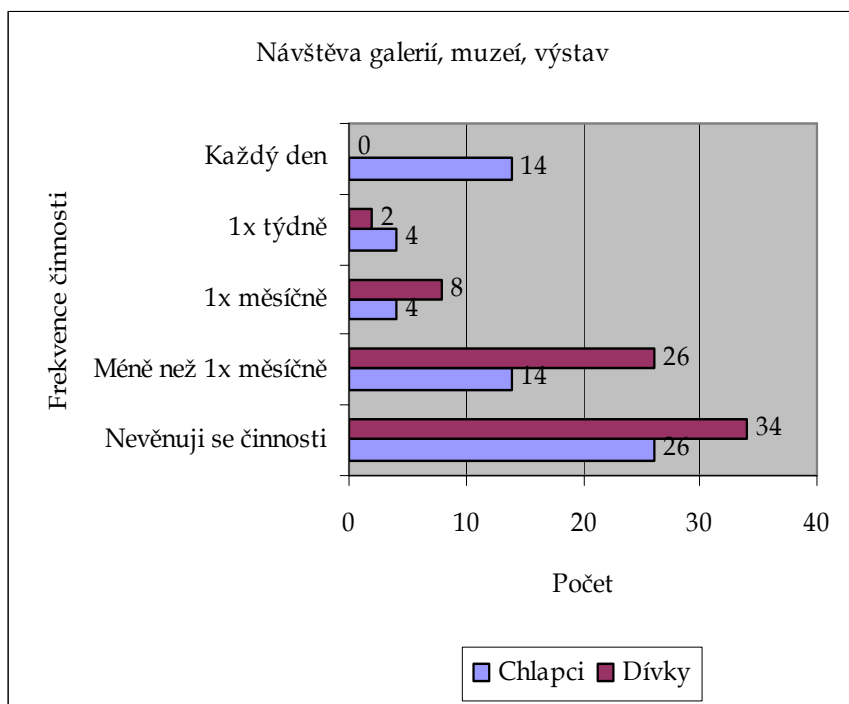
67% dětí uvedlo, že divadlo vůbec *nenavštěvuje*. Tento počet dětí je dost vysoký.²³

16. graf - Návštěva divadla

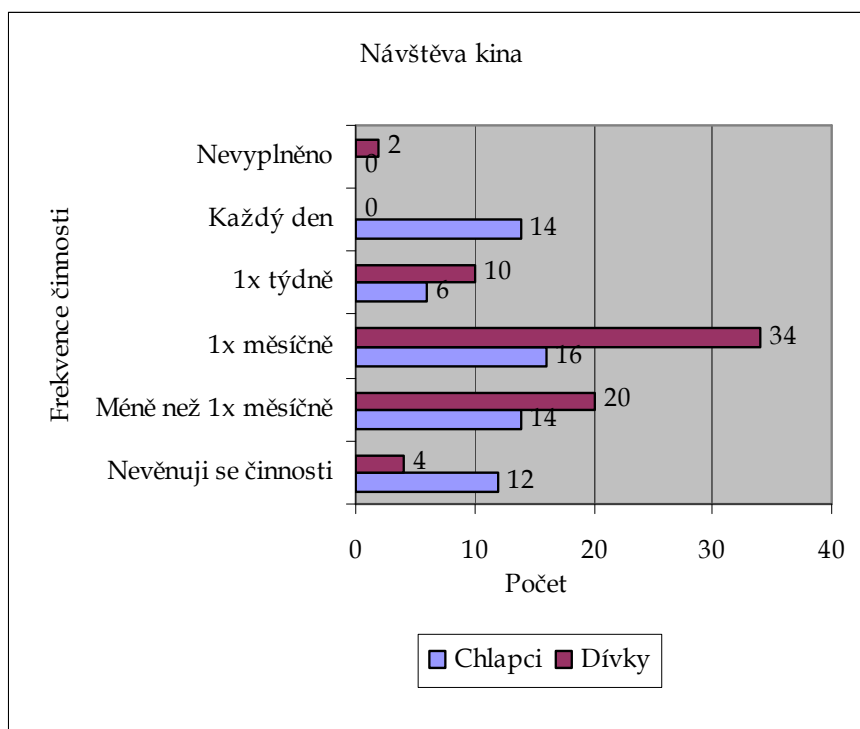
²³ Ze své praxe vím, že mnoho dětí divadlo navštěvuje pouze se školou nebo ho nenavštěvuje vůbec.

Do **galerie, muzea či na výstavu** chodí nízký počet dětí. Padesát devět žáků (45%) uvedlo, že *nenavštěvuje* muzea a galerie. Vysoký počet dětí (40) navštěvuje muzeum nebo výstavu méně často než *1x měsíčně*.

17. graf - Návštěva galerií, muzeí, výstav

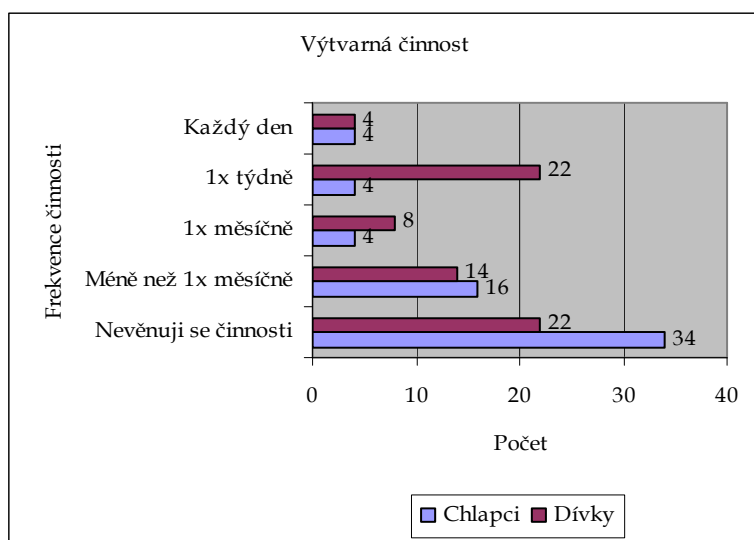
Děti nejčastěji **navštěvují kino** *1x měsíčně* (50 dětí – 48% dívek, 25% chlapců), třicet čtyři dětí uvedlo, že chodí do kina *méně často než 1x měsíčně*. Dvanáct dívek a čtyři chlapci *nechodí* do kina vůbec.

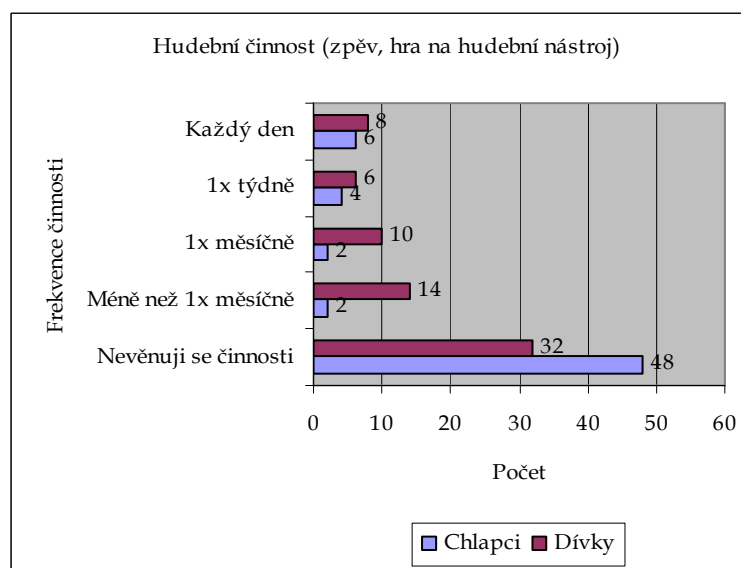
18. graf - Návštěva kina

Výtvarné a hudební činnosti se hodně dětí vůbec nevěnuje (výtvarné činnosti se nevěnuje 56 dětí, tj. 42%, hudební činnosti se nevěnuje dokonce 80 dětí, tj. 61%). Hudebním činnostem se dívky věnují častěji než chlapci. Počet dívek a chlapců u výtvarných činností byl velmi podobný.

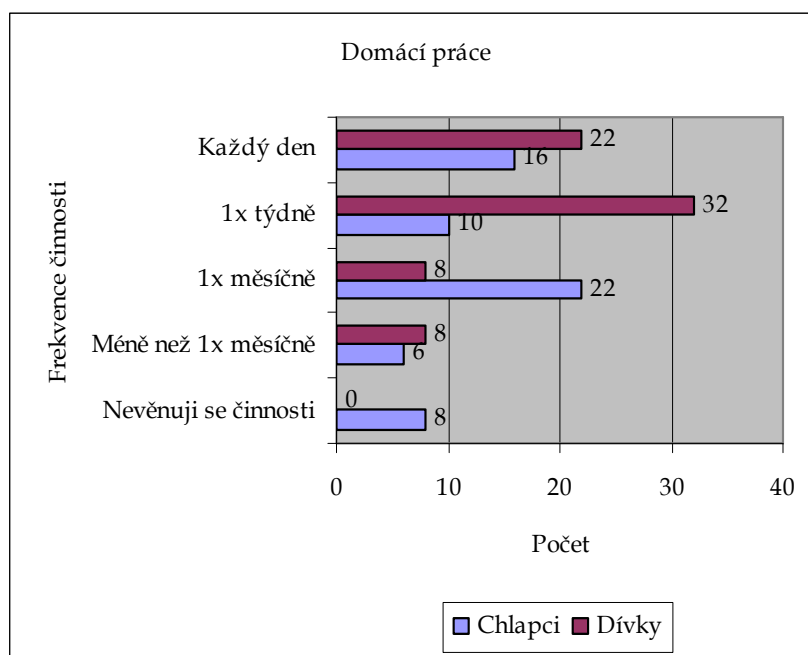

19. graf - Výtvarná činnost

20. graf - Hudební činnost

Domácí práce vykonává každý den 29% dotázaných, podobný počet dívek a chlapců. Alespoň *1x týdně* doma pracuje 47% dívek a 16% chlapců. *Méně často než 1x měsíčně* pomáhá s domácí prací pouze patnáct dětí. Osm chlapců uvedlo, že s domácími pracemi nepomáhá. Žádná dívka neuvedla, že by nikdy nevykonávala domácí práce.

21. graf - Domácí práce

5.4 Ověření hypotéz

Hypotézy

a) Větší sklon k pasivnímu trávení času (sledování televize, činnosti u počítače) mají děti bydlící ve městě.

Ano, hypotéza se potvrdila, i když rozdíl je minimální. Téměř všechny děti, které bydlí ve městě, uvedly, že sledují televizi každý den. Pouze 5% dětí uvedlo, že se na televizi dívá méně často než každý den. Děti žijící na venkově také nejčastěji uváděly, že se dívají na televizi každý den. Ale některé z nich uvedly, že se dívají méně často než každý den. Údaje jsou uvedené v tabulce č. 5.

Sledování televize					
	každý den	alespoň 1x týdně	1x měsíčně	méně než 1x měsíčně	nevěnuje se
Děti z města	95%	5%	0%	0%	0%
Děti z venkova	83%	5%	9%	3%	0%

Tabulka č. 5 – Sledování televize dětí z venkova a dětí z města

Dennodenně stráví u počítače více času děti z města než děti z venkova, viz. tabulka č. 6.

Činnosti u počítače					
	každý den	Alespoň 1x týdně	1x měsíčně	méně než 1x měsíčně	nevěnuje se
Děti z města	65%	24%	3%	5%	3%
Děti z venkova	47%	32%	18%	0%	3%

Tabulka č. 6 - Činnosti u počítače dětí z venkova a dětí z města

b) Předpokládám, že děti žijící na venkově tráví volný čas častěji v přírodě než jejich vrstevníci z města.

Hypotéza se potvrdila. Děti, které bydlí na venkově, tráví v přírodě více času než jejich vrstevníci žijící ve městě. Některé odpovědi dětí z venkova mě překvapily, protože polovina dětí tráví v přírodě méně času než 1x týdně.

Žádné dítě z města neodpovědělo, že by v přírodě trávilo volný čas každý den. Udivilo mě, že nejčastěji uváděly, že tráví v přírodě volný čas 1x měsíčně. Časté byly i odpovědi, že jsou v přírodě méně často než 1x měsíčně.

c) Ve městě je pestřejší možnost výběru volnočasových aktivit.

Ve městě je pestřejší výběr aktivit volného času. Ale šanci na výběr zájmových aktivit mají děti z venkova stejnou jako děti z města, neboť do města dojíždějí do školy.

d) Děti žijící ve městě častěji navštěvují muzea, galerie a výstavy.

Není pravda. Obecně lze říci, že děti (z venkova i z města) málo navštěvují muzea, galerie nebo výstavy, nebo jejich návštěva je méně častější než 1x měsíčně. Ještě méně častěji než galerie a výstavy děti navštěvují divadlo.

e) Věk ovlivňuje výběr volnočasových aktivit.

Již v předcházejícím textu jsem se tímto tématem zabývala. Věk ovlivňuje výběr volnočasových aktivit, neboť třicet dva dětí uvedlo, že do žádného kroužku nechodí. Všechny děti, které toto uvedly, byly ve věku 14 – 16 let. Všechny mladší děti (11-13 let) navštěvovaly nějaký kroužek.

Starší děti navštěvují kroužky, které se týkají jejich vzdělávání, např. příprava na přijímací zkoušky a doučování cizího jazyka. Mladší žáci si vybírají aktivity více spojené se sportem nebo uměleckou činností.

f) S výběrem zájmového kroužku nejčastěji dítěti pomáhají kamarádi.

Tento předpoklad se nepotvrdil, neboť nejčastěji si děti volí kroužky samy, nebo jim v tom pomáhají rodiče.

g) Děti si vybírají zájmové kroužky, protože se chtějí něčemu novému naučit.

Nejčastější odpovědí na otázku: *Proč navštěvuješ zájmový kroužek?* bylo prosté „baví mě to“ (35% dětí). Chci se zlepšit uvedlo 14% dětí.

5.5 Shrnutí výzkumu

Z výzkumu vyplývá, že nejvíce zájmových kroužků v Novém Bydžově nabízejí školy a DDM. Většina dětí jejich služeb využívá. 19% dětí navštěvuje kroužek ve škole a 21% dětí chodí do DDM.

Mezi nejčastějšími zájmovými kroužky bylo zařazeno doučování cizího jazyka a kroužky se sportovním zaměřením. Poměrně vysoká část dětí (19%) uvedla, že žádný kroužek nenavštěvuje. Všichni, kteří uvedli tuto informaci, byli ve věku 14-16 let, z toho vyplývá, že u starších dětí opadá zájem o kroužek. Naopak mladší děti (ve věku 11-13 let) navštěvují kroužky. Nejčastěji si děti vybírají kroužek samy, nebo jim s výběrem pomohou rodiče. Docházení do kroužku zdůvodňují, že je to „baví“ a že se chtějí zlepšit.

Dále jsem sledovala činnosti, kterými se děti zabývají ve svém volném čase. V činnostech, které děti vykonávají dennodenně, zvítězilo sledování televize, činnosti u počítače a setkávání s kamarády, tzn. pasivní činnosti.

Nenašla jsem rozdíly ve způsobu trávení volného času mezi dětmi z venkova a dětmi z města. Všichni tráví volný čas podobně. Samozřejmě, že děti z venkova jsou častěji v přírodě, ale rozdíl nebyl veliký.

Závěr

V předcházejícím textu jsme se mohli přesvědčit, že problematika volného času není jednoduchá.

Po svém výzkumném šetření zjišťuji, že současná společnost zajišťuje dětem vhodné vyplnění volného času, ale ne všechny děti nabídky dostatečně využívají. Někteří mladí lidé nejsou dostatečně motivováni ze strany rodiny a u jiných hraje významnou roli jejich věk, neboť u starších dětí se zájmy vyhraňují, tudíž nenavštěvují takové množství zájmových kroužků jako jejich mladší spolužáci.

Současné české školy nabízí stále širší a širší škálu volnočasových aktivit, protože si uvědomují nutnost vhodného vyplnění volného času.

Toto považuji za velmi důležité, neboť člověk, který se naučí správně nakládat se svým volným časem, může být ve svém životě spokojenější.

Seznam použitých odborných informačních zdrojů

BLÁHA, V. a kol.: *Výchova mimo vyučování 2*. SPN. Praha 1990.

BLÁHA, V.: *Výchova mimo vyučování na základních školách*. SPN. Praha 1984.

HÁJEK, B; PÁVKOVÁ, J. a kol.: *Školní družina*. Portál. Praha 2003. ISBN 80-7178-751-5.

HOFBAUER, B.: *Děti, mládež a volný čas*. Portál. Praha 2004. ISBN 80-7178-927-5.

JŮVA, J. sen. a jun.: *Úvod do pedagogiky*. Paido. Brno 1999. ISBN 80-85931-78-8.

MAŇÁK, Josef a kol. *Kapitoly z metodologie pedagogiky*. Brno: Masarykova univerzita, 1994. ISBN 80-210-1031-2.

PÁVKOVÁ, J. a kol.: *Pedagogika volného času*. Portál. Praha 2001. ISBN 80-7178-569-5.

PELIKÁN, J.: *Základy empirického výzkumu pedagogických jevů*. Karolinum. Praha 1998. s.104 – 115. ISBN 80-7184-569-8.

PRŮCHA, J. a kol.: *Pedagogický slovník*. Portál. Praha 2003. ISBN 80-7178-772-8

PRŮCHA, J. a kol.: *Moderní pedagogika: věda o edukačních procesech*.

Portál. Praha. ISBN 80-7178-170-3

SPOUSTA, V.: *Teoretické základy výchovy ve volném čase*. Brno:

Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta. 1994. ISBN 80-210-1007-X.

VÁŽANSKÝ, M; SMÉKAL, V.: *Základy pedagogiky volného času*. Paido.

Brno 1995. ISBN 80-901737-9-9.

VESELÁ, J.: *Jak ve volném čase? Gaudeamus*. Hradec Králové. 1997. ISBN

80-7041-146-5 (díl 1).

<http://zus.novybydzov.cz>

<http://www.novybydzov.cz>

<http://www.sokol-cos.cz>

<http://www.cojeco.cz>

<http://www.nidm.cz/>

<http://www.msmt.cz/mladez/>

<http://www.msmt.cz/mladez/rada-pro-zajmove-vzdelavani-1>

Seznam tabulek

1. Formální, neformální a informální výchova
2. Hierarchie potřeb osobnosti (podle Maslow, A. H. in Vážanský-Smékal: Základy pedagogiky volného času. Brno 1995, s. 50).
3. Vývoj vědy o volném čase (podle Vážanský,M; Smékal, V.: Základy pedagogiky volného času, Brno 1995. s. 71 a Zellmann.P.: Perspektive Freizeit. Sien 1989. s.23)
4. Věk dívek a chlapců
5. Sledování televize dětí z venkova a dětí z města
6. Činnosti u počítače dětí z venkova a dětí z města

Seznam grafů

1. Činnosti vyplňující volný čas dětí
2. Instituce zajišťující zájmový kroužek
3. Důvody pro výběr kroužku
4. Kdo pomohl s výběrem zájmového kroužku?
5. Kolikrát týdně navštěvují děti zájmový kroužek?
6. Sledování televize
7. Poslech hudby
8. Příprava do školy
9. Četba knih
10. Četba novin a časopisů
11. Aktivní sportování
12. Činnosti u počítače
13. Odpočinek, nicnedělání
14. Pobyt v přírodě
15. Povídání s přáteli
16. Návštěva divadla
17. Návštěva galerií, muzeí, výstav
18. Návštěva kina
19. Výtvarná činnost
20. Hudební činnost
21. Domácí práce

Seznam příloh

1. dotazník
2. dotazník
3. dotazník
4. dotazník